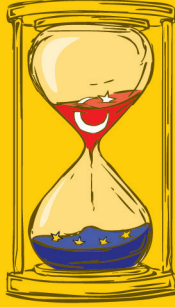

AB-Türkiye İlişkilerinin 50 Yılı

"Bir Sisifos Hikayesi"

Editör: Armağan Emre Çakır

Çeviren: Ekin Ekici

Çeviri Editörü: Hüsamettin İnaç

Armağan Emre Çakır (editör)

**AB-Türkiye İlişkilerinin 50 Yılı
Bir Sisifos Hikayesi**

Fifty Years of EU-Turkey Relations: A Sisyphean Story

**Çeviren: Ekin Ekici
Çeviri Editörü: Hüsamettin İnaç**

BB101 Yayınları: 9
1. Baskı: Mart 2016;
ISBN 13: 978-605-9802-03-1

Copyright © 2014, BB101 Yayınları®
Copyright © 2011, Routledge, Taylor and Francis

Tüm hakları saklıdır. Hiçbir şekilde tamamı veya herhangi bir parçası fotokopiyle veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz ve dağıtılamaz. Bunu yapanlar veya buna teşebbüs edenler hakkında yayınevimiz kanunî takibat yaptırma hakkına sahiptir.

Redaksiyon: Ali Kürşad Çifçi ve Selçuk Durgut
Kapak Tasarımı: Furkan Şener (www.furkansener.com)
Sayfa Tasarımı: BigBang Yayınları

Baskı: Tarcan Matbaası
Adres: Zübeyde Hanım Mah.Samyeli Sok. No: 15, İskitler, Ankara
Telefon: (312) 384 34 35-36 • Faks: (312) 384 34 37 • Sertifika No: 25744

Adres: Dr. Mediha Eldem Sok. No: 68/9, Kızılay, Ankara • Telefon/Faks: (312) 434 44 64
E-Mail: info@eksikitalpar.com • Web: www.eksikitalpar.com • Sertifika No: 25787

BB101 Yayınları, bir Ekşi Kitaplar® markasıdır

KATKIDA BULUNANLAR

Armağan Emre Çakır Marmara Üniversitesi'nin Avrupa Birliği Enstitüsü'nde doçent doktordur. Çalışmaları Avrupa bütünleşmesi teorileri ve AB-Türkiye ilişkileri üzerine yoğunlaşmıştır.

Chris Rumford Londra Üniversitesi, Royal Holloway'de Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde okutman ve aynı zamanda Küresel ve Ulusötesi Siyaset Merkezi'nde yönetici yardımcısıdır. Çalışma alanları Avrupa bütünleşmesi, küreselleşme, kozmopolitanlık, Avrupalılaşıma ve Batılılaşma sonrası üzerinedir.

Çiğdem Kentmen İzmir Ekonomi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler ve Avrupa Birliği Bölümü'nde doçenttir. Çalışma alanları kamuoyu, oy verme davranışı, Avrupa Birliği kurumları ve Türkiye'nin AB üyeliği üzerinedir.

Ebru Ş. Canan-Sokullu Bahçeşehir Üniversitesi'nin Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde doçenttir. Çalışmaları Atlantik ötesi ilişkiler, Avrupa ve Amerikan dış politikası, Avrupa Birliği, kamuoyu, seçimle ilgili ve modern siyasi davranış ve siyasi psikoloji odaklıdır.

Hasan Turunç Oxford Üniversitesi, Disiplinlerarası Alan Çalışmaları Okulu'nda öğretim görevlisidir. Araştırma alanları Türkiye'de toplumsal gelişim, İslami dönüşüm, sekülerlik, insan hakları, demokrasi teorileri, küresel bağlamda sivil toplum, Avrupalılaşıma, AB'nin genişlemesidir.

Nathalie Tocci Roma'daki Istituto Affari Internazionali'nin müdür yardımcısı ve International Spectator dergisinin editörüdür. Ayrıca, AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikasından Sorumlu Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini'nin danışmanlarından.. Araştırma alanları içinde Avrupa dış politikası, çatışma çözümü, özellikle Türkiye, Kıbrıs, Orta Doğu ve Güney Kafkasya odaklı Avrupa komşuluk ilişkileri vardır.

Pınar Bilgin Bilkent Üniversitesi'nde Uluslararası İlişkiler bölümünde doçent doktordur. Çalışmaları güvenlik konusu, Türk dış politikası ve AB-Türkiye ilişkilerine eleştirel yaklaşımlar üzerine yoğunlaşmıştır.

Tevfik F. Nas Michigan-Flint Üniversitesi, İktisat Bölümü'nde profesördür. Çalışma alanları makro-iktisat teorisi, kamu tercihi, kamu politikası, uluslararası iktisat, Avrupa Birliği ve fayda-maliyet analizidir.

Thomas Diez Tübingen Üniversitesi, Siyaset Bilimi Enstitüsü'nde profesördür. Çalışma alanları uluslararası ilişkiler teorileri, Avrupa bütünleşmesi teorileri, etik ve Avrupa bütünleşmesi, din ve Avrupa bütünleşmesi, Avrupa'da sınır çatışmaları ve post-modernizmdir.

ÖZET İÇİNDEKİLER

- 1. GİRİŞ**
Armağan Emre Çakır
- 2. POLİTİKA BOYUTU**
Armağan Emre Çakır
- 3. EKONOMİ BOYUTU**
Tevfik F. Nas
- 4. GÜVENLİK BOYUTU**
Pınar Bilgin
- 5. ELİTLERİN GÖRÜŞÜ BOYUTU**
Nathalie Tocci
- 6. KAMUOYU BOYUTU**
Ebru Ş. Canan-Sokullu
Çiğdem Kentmen
- 7. KİMLİK BOYUTU**
Chris Rumford
Hasan Turunç
- 8. ETİK BOYUTU**
Thomas Diez
- 9. SONUÇ**
Armağan Emre Çakır

TABLÖLAR

Tablo 1.1: AB Üyeleri ve Adaylarının Bekleme Süreleri.....	24
Tablo 1.2: Yunanistan ve Türkiye'nin Üyelik Süreci Aşamalarının Süreleri Arasındaki Karşılaştırma	26
Tablo 3.1: Seçilmiş Makro-Ekonomik Göstergeler, 1990–2008	100
Tablo 3.2: Yıllık Toplam İhtalat ve İhracat, 1993-2008.....	109
Tablo 5.1: AB-Türkiye İlişkileri Üzerine Avrupa Tartışmaları.....	161
Tablo 5.2: Elit Paydaşlar ve AB-Türkiye İlişkileri Üzerine Tartışmalar	169
Tablo 6.1: Avrupa'da (AB15, AB25 ve AB27 Ülkelerinin) Türkiye'nin Üyeliği Konusundaki Kamuoyunun Çokterimli Lojistik Regresyonu.....	206
EK: Değişkenlerin Ölçümlenmesi	216

İÇİNDEKİLER

TÜRKÇE BASKIYA ÖNSÖZ	15
1. GİRİŞ	23
<i>Armağan Emre Çakır</i>	
2. POLİTİKA BOYUTU	
<i>Her Zaman 'Kaybedenler' Listesinde: AB-Türkiye İlişkilerinde Türkiye'nin Rakipleri</i>	35
<i>Armağan Emre Çakır</i>	
Giriş	35
Yunanistan	37
Yorum	51
İspanya ve Portekiz	54
Yorum	59
Avusturya, Finlandiya, ve İsveç	60
Yorum	62
Afrika, Karayip ve Pasifik Ülkeleri	62
Yorum	65
Fas, Tunus, Cezayir ve İsrail	66
Yorum	70
Beşinci Genişleme	71
Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri	71
Yorum	75
Kıbrıs	76

Yorum.....	80
Gelecekteki Genişlemeler.....	81
Yorum.....	84
Sonuç.....	84

3. EKONOMİ BOYUTU

<i>1960'lerden AB'ye Katılıma Kadar Türkiye Ekonomisi</i>	89
<i>Tevfik F. Nas</i>	

Giriş.....	89
AB'ye Katılıma Giden Yol.....	91
Ekonomik Değişim ve Yeniden Yapılanma.....	96
Türkiye'nin Ekonomik Dönüşümünün Altında Yatan Etkenler.....	106
Türkiye Sonunda AB'ye Katılacak mı?.....	111

4. GÜVENLİK BOYUTU

<i>Güvenlik Kültürlerinin Çatışması mı? Türkiye ve AB Arasındaki Farklılıkların Yeni Bir Değerlendirmesi</i>	119
<i>Pınar Bilgin</i>	

Giriş.....	119
AB'de Güvenlik Kültürünün Evrimi.....	123
Türkiye'de Güvenlik Kültürünün Evrimi.....	129
Türkiye ve AB: Farklı Güvenlik Kültürleri.....	137
Sonuç.....	141

5. ELİTLERİN GÖRÜŞÜ BOYUTU

<i>Türkiye'nin Uzatmalı Katılım Sürecinin Arka Planı: Avrupalı Elitlerin Tartışmaları</i>	145
<i>Nathalie Tocci</i>	

Giriş.....	145
------------	-----

AB-Türkiye İlişkileri Üzerine Elit Tartışmaları: Aralarında İletişimsizlik Olan Analiz Düzeyleri	147
Küresel Düzey: Türkiye'nin Katılımının AB'nin Dünyadaki Rolüne Olan Etkisi	148
AB, Türkiye ve Küresel Ekonomi	148
AB, Türkiye ve Enerji Güvenliği	149
AB, Türkiye ve Avrupa Dış Politikası	149
Avrupa Düzeyi: Türkiye'nin Katılımının AB Kurumları, Toplumları ve Ekonomisi Üzerindeki Etkileri	150
Türkiye ve AB Kurumları	150
Türkiye ve Avrupa Seçmen Kitleleri	153
Türkiye ve AB Kimliği	154
Türkiye ve AB Bütçesi	156
Ulusal Düzey: Türkiye'nin Katılımının Üye Devletler ve Türkiye Üzerindeki Etkisi	157
Türkiye ve Göç	157
Türkiye ve Ulusal Güvenlik	158
AB-Türkiye İlişkileri ve Türkiye'nin Reform Süreci	159
AB-Türkiye İlişkileri Hakkında Elit Paydaşlar: Farklı Tartışmaları Kim Benimsemekte?	162
Devlet Kurumları	162
Siyasi Partiler	163
İş Dünyası	165
Sendikalar ve Meslekî Dernekler	165
Medya	166
Kiliseler	167
Diasporalar	167
Elit Tartışmalarını Şekillendiren Koşullandırıcı Faktörler: Çıkarlar, Algılar ve Önyargılar	170
İç Politika ve Çıkarlar	170
'Avrupa' Algıları	173

Türkiye Hakkındaki Yanlış Algılar ve Önyargılar	175
Sonuçlar	177

6. KAMUOYU BOYUTU

<i>AB'de Türkiye? Türkiye'nin 'Uzatmalı' Katılım Süreci Üzerine Avrupa Kamuoyunun Ampirik Analizi</i> Ebru Ş. Canan-Sokullu Çiğdem Kentmen	181
Giriş	181
AB'nin Genişlemesi Hakkındaki Kamuoyuna Teorik Bir Bakış	186
Faydacılık Teorileri	187
Kimlik Temelli Teoriler	190
Metodoloji	194
Ampirik Analiz	196
Genişleme ve Türkiye'nin 'Uzatmalı' Katılım Süreci Üzerine Avrupa Kamuoyunda Görülen Kalıplara Betimleyici Bir Bakış	196
Çokterimli Lojistik Regresyon Analizi	205
<i>Türkiye'nin AB Üyeliği Konusunda AB15 Kamuoyu: Maliyet Hoşnutsuzluğuna Karşı Kültürel Zenginlik</i> ...	205
Türkiye'nin AB Üyeliği Konusunda AB25 Ülkelerindeki Kamuoyu: Genişlemenin Getireceği Fayda ve Değerlerin Etkilerinin Yeniden Gözden Geçirilmesi	211
Türkiye'nin AB Üyeliği Konusunda AB27 Ülkelerindeki Kamuoyu: Din ve Haklardan Uzaklaşma	213
Sonuç	213

7. KİMLİK BOYUTU

<i>Batılılaşma-Sonrası: Türkiye-AB İlişkilerini Anlamak İçin Bir Çerçeve</i> Chris Rumford Hasan Turunç	221
---	------------

Giriş.....	221
Batılılaşma-Sonrası.....	226
Avrupa ve Türkiye: Karşılıklı Kavram Yanılgıları.....	235
Türkiye Cumhuriyeti'nin İdeolojik Temellerine Yönelik Algılar.....	238
Türkiye ve 'Tanrı Piyasası'.....	247
Sonuç Düşünceleri.....	251

8. ETİK BOYUTU

<i>Sözler, Yükümlülükler, Sabırsızlık ve Gecikme: Türkiye-AB İlişkilerine Etik Açısından Bir Yaklaşım</i>	255
<i>Thomas Diez</i>	

Belirsizlik ve Korku.....	255
Sözler ve Yükümlülükler.....	259
Yükümlülükler.....	262
Kozmopolitan mı Komüniteryen mi?.....	262
Sonuçsalcı mı Deontolojik mi?.....	268
Yükümlülük Olarak Verilen Sözler mi?.....	273
Sabırsızlık, Gecikme ve İnanç.....	275

9. SONUÇ **283**

Armağan Emre Çakır

SONNOTLAR **293**

DİZİN **341**

AVRUPA BİRLİĞİ'NE ÜYE DEVLETLER

Üyelik Tarihi	Bayrak	Ülke	Üyelik Tarihi	Bayrak	Ülke
1957		[Batı] Almanya	2004		Çek Cumhuriyeti
		Belçika			Estonya
		Fransa			Kıbrıs
		Hollanda			Letonya
		Lüksemburg			Litvanya
		İtalya			Macaristan
1973		Danimarka			Malta
		Birleşik Krallık			Polonya
		İrlanda			Slovakya
1982		Yunanistan			Slovenya
1986		İspanya		2007	
		Portekiz			Romanya
1995		Avusturya	2013		Hırvatistan
		Finlandiya			
		İsveç			

TÜRKÇE BASKIYA ÖNSÖZ

ELİNİZDEKİ KİTABIN ASLI ROUTLEDGE YAYINEVİ tarafından İngilizce olarak 2010 yılında yayımlandı. Kitabın hazırlık sürecinde bölüm yazarlarımızla birlikte tam bir takım ruhuyla ve özveriyle çalışmıştık. Başlangıçtaki hedefimiz, ilk kopyaların raflardaki yerini 2009 yılında almasıydı. Türkiye'nin Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (şimdiki adıyla AB) ortak üyelik başvurusunu 1959 yılında yaptığı düşünülürken, 2009 yılı Türkiye-AB ilişkilerinin 'koskoca bir yarım yüzyıl'ı geride bıraktığına işaret edecekti. Hepimiz bu tarihi yakalamak için elimizden gelen çabayı gösterdik. Ancak, bir araya geldiğinde önemli bir yekûn teşkil eden bir dizi gecikme yüzünden kitabımızı ancak 2010'da yayımlayabildik. Kitabın basımındaki bu gecikme, aramızda şaka konusu oldu. Takımımızın Türk üyeleri olarak, ulusça âdetimiz olduğu üzere, duruma uygun deyimlerimizi İngilizce'ye çevirip Avrupalı takım arkadaşlarımızla paylaştık: "geç olsun, güç olmasın" dedik ve kitabın yayımlandığı gün "darısı Türkiye'nin –tam üyeliğinin– başına" temennisinde bulunduk.

Kitabımızın başlığındaki “50 yıl” ifadesini gören okur, ilerideki sayfalarımızda Türkiye-AB ilişkilerinin bir tarihçesini sunacağımızı, bu ilişkilerin genel bir muhasebesini yapacağımızı düşünebilir. Ama böyle bir amacımız yoktur. Siz de, eline aldığı kitabı ilgisini çeken bir yerinden başlayarak değil de ilk sayfasından itibaren okuma itiyadında olan az sayıdaki okurdan biri iseniz şimdiden bilmelisiniz ki kitabımız, Türkiye’nin katılım müzakerelerindekiler gibi her biri kendi içinde bir bütün olan ama birbirinden bağımsız fasıllardan oluşmaktadır. Ancak, bu fasılların hepsinin vurgu yaptığı ortak bir tema vardır. Bu tema, Türkiye’nin AB üyeliğinde yaşanmakta olan sıradışı gecikmedir. Her bir başlık, kendi alanı dâhilinde bu gecikmenin nedenlerini ve özelliklerini irdelemektedir.

‘Gecikme’ kavramı geçmişe değil, geleceğe bakmayı içerir; bir olayın gerçekleşmesi gerektiği halde gerçekleşmemiş olmasından duyulan bir rahatsızlığa dairdir. Bu anlamda, Türkiye’nin tam üyeliği gerçekleşmediği sürece, kitabımızın ortak teması olan gecikme olgusunun ve yazarlarımızın bu tema etrafında geliştirdikleri savların ve sundukları bilgilerin, ilk basımın İngilizce olarak yapıldığı 2010 yılından bugüne değin geçen süre içinde geçerliliğini yitirdiğini söylemek hakkaniyetli olmayacaktır.

Şu aşamada, Türkiye’nin AB ile ilişkilerinde kaydettiği ilerlemenin somut göstergesi, üyelik müzakerelerinde atılan adımlar olmak durumundadır. Bu müzakerelerde, hem mutlak anlamda, hem de üyelik yolunda yarıştığı rakipleriyle mukayese edildiğinde, kitabımızın ilk basımından bugüne kadar geçen yaklaşık beş yıllık süre içinde Türkiye’nin bir arpa boyu yol katetmiş olduğunu söylemek yanlış olmaz: Türkiye-AB müzakerelerinde sadece bir fasıl daha

açılabilirken, 2013 yılında –müzakereleri Türkiye ile aynı tarihte başlamış olan– Hırvatistan’ın tam üyeliği gerçekleşmiş, 2014 yılında Moldova, Ukrayna ve Gürcistan AB ile ortaklık anlaşmalarını imzalamışlardır. Bu Önsöz’ün yazıldığı tarih itibarıyla, Türkiye dört ülke (Arnavutluk, Karadağ, Makedonya ve Sırbistan) ile birlikte aday ülkeler odasında beklemektedir. Bu dört ülkeden ikisi (Karadağ ve Sırbistan) Türkiye gibi adaylık müzakerelerini sürdürmektedir. Karadağ’ın müzakerelerinde 10 fasıl açılmış, 2 fasıl geçici olarak kapatılmışken, Türkiye’nin müzakerelerinde 14 fasıl açılmış ve 1 fasıl geçici olarak kapatılmış durumdadır. Türkiye’nin Ankara Anlaşması’nın Ek Protokol’ünü Kıbrıs Cumhuriyeti’ne teşmül etmemesi dolayısıyla AB’nin Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi’nin 2006’da almış olduğu karar gereğince, 8 başlık müzakereye açılmamakta ve hiçbir başlık geçici olarak kapatılmamaktadır. Öte yandan, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi 6 fasılın, Fransa ise 3 fasılın açılmasını veto etmektedir.

Yaklaşık on yıldır deyim yerindeyse bitkisel hayat yaşayan Türkiye-AB ilişkilerinde, 2015 yılı sonunda Avrupa tarafından gelen bir kıpırdanma olmuştur. Maalesef bu ânî irade değişikliği Türkiye’yi AB’ye biraz daha yakınlılaştırmak niyetinden değil, AB’nin çözmekte zorlandığı mülteci krizi konusunda Türkiye’den yardım talep etmek kararından doğmuştur. Bu karar büyük olasılıkla, 15 Ekim 2015 tarihinde gerçekleştirilmiş olan Avrupa Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi’nde alınmıştır. Bu kararın ardından Türkiye, AB kurumlarından ve üye ülkelerden gelen önemli isimlerin akınına uğramıştır. Bu isimler arasında AB Konseyi Başkanı Donald Tusk, AB Komisyonu Başkanı Jean-Claude Juncker, Komisyon Başkan Yardımcısı Frans

Timmermans, Komisyon'un Göç, İçişleri ve Vatandaşlık Konularından Sorumlu Komiseri Dimitris Avramopoulos ve Genişleme Müzakereleri Konusundan Sorumlu Komiseri Johannes Hahn, ve Alman Şansölyesi Angela Merkel bulunmaktadır. Daha da önemlisi, 29 Kasım 2015 tarihinde Başbakan Ahmet Davutoğlu, Tusk ve Juncker bir AB-Türkiye zirvesi gerçekleştirmişlerdir. Bu zirvede AB tarafı, mülteci krizi konusunda Türkiye'den taleplerini ve bu talepler karşılığında Türkiye'ye neler vaadettiğini ortaya koymuştur.

Zirvede AB'li liderler Türkiye'den, sınır güvenliğini artırması, insan kaçakçılığıyla daha etkin mücadele etmesi ve Geri Kabul Anlaşması'nı imzalanması taleplerinde bulunmuşlardır (Geri Kabul Anlaşması'nda tarafların toprakları üzerinden yekdiğerine yasadışı yollarla gitmiş olan üçüncü ülke vatandaşlarını Anlaşma yürürlüğe girdikten 3 yıl sonra geri almaya başlamaları öngörülmektedir). Bu talepler karşılığında AB Türkiye'ye, üyelik sürecinin hızlandırılması, 3 milyar avro değerinde malî destek, ve belli şartların yerine getirilmesi kaydıyla Türk vatandaşlarına Schengen Bölgesi'nde vize serbestisi tanınması vaatlerini sunmuştur. Zirvede ayrıca, AB-Türkiye müzakerelerinde bir başlığın açılması, başka başlıkların açılması için de bilahare görüşmeler yapılması karara bağlanmıştır (zirveden bir hafta kadar sonra Juncker, Davutoğlu'na bir mektup gönderip beş müzakere başlığının açılması için çalışma başlatılacağı taahhüdünde bulunmuştur). Taraflar, bu düzeydeki toplantıların iki yılda bir tekrarlanacağını açıklamışlardır.

Zirve sonrasında Türk makamları bu zirvenin tarihî bir önemi hâiz olduğuna ve AB-Türkiye ilişkilerindeki canlanmanın başlangıç noktasını teşkil ettiğine dâir ümitvar

açıklamalar yapmışlardır. Ancak kitabımızın ana fikri çerçevesinde düşünüldüğünde bu olumlu düşünceleri paylaşmak mümkün değildir. Bu kanaatimizin sebebi, basında sıklıkla dile getirilen, Geri Kabul Anlaşması'nın Türkiye'ye getireceği yük, veya AB'nin "vize serbestisi" vaadinin gerçekçi olmadığı, Türk tarafının böyle muğlak bir vaatle kandırıldığı iddiaları değildir; bu iddialar başka bir bağlamda tartışılabilir. Kitabımız bağlamında bu zirveye yine 'gecikme' perspektifinde bakıldığında maalesef görülecektir ki Başbakan Davutoğlu'nun –kendi perspektifinden 'olumlu' diye yorumlayarak– bizzat belirttiği gibi, bu zirve on bir yıl aradan sonra AB ve Türkiye arasında siyasi alanda bu düzeyde gerçekleşen ilk toplantı olmuştur. Hâlbuki bu on bir yıl içinde Türkiye üyelik yolunda birçok reform gerçekleştirmiş, siyasi diyalog kopuk olsa da taraflar arasında teknik görüşmeler devam etmiştir. Sadece 2015 yılında 120'den fazla teknik toplantı yapılmıştır. Beklendirdi ki ilişkilerin canlanması daha önce gerçekleşsin, ve bu canlanmanın nedeni –AB'nin normlarının gerektirdiği üzere– sadece ve sadece, Türkiye'nin performansı olsun. Oysa görünüşe bakılırsa, Türkiye'nin üyelik müzakerelerinde AB'yi, kerhen attığı bu adımın devamını getirmeye sevkedecek gelişme yine ancak mülteci krizi gibi büyük boyutlu bir 'musibet' olacaktır. Dahası, bu türden krizler kısa vadede, Türkiye'yi tam üyelğe yaklaştırıyormuş gibi gözükse de uzun vadede Türkiye'nin tam üyelik şansını azaltmaktadır. Suriye, Irak gibi ülkelerin müzminleşmeye ve etrafındaki ülkelere sirayet etmeye mütemayil böylesi sorunları, AB'yi Türkiye'yi üyelik adayı bir ülke olarak değil, bu sorunlu ülkelerle Avrupa arasında bir tampon olarak görmeye sevketmektedir. Nitekim, 2009 yılında Fransa'nın o dönemdeki devlet başkanı Sarkozy, Türkiye'nin AB'ye alınmasına imkân

verdiği takdirde Fransa'daki okul çocuklarına Avrupa'nın sınırlarının nasıl olup da Suriye ve Irak'a uzandığını açıklamakta zorluk çekeceğini söylemişti.

Türkiye'nin üyelik müzakerelerinin hiç de AB normlarına göre ve hakkaniyetli bir süreçte, Türkiye'nin performansına göre ilerlemeyeceğinin bir başka göstergesi de Kasım 2015 zirvesinden takriben bir ay önce Kıbrıs Rum Kesimi'nden yapılan bir resmî açıklama olmuştur. Bu açıklamada, Maraş (Varosha) Rum kesimine bırakılırsa, AB-Türkiye müzakerelerinde 23 ve 24 sayılı fasılların açılmasına izin verileceği belirtilmiştir.

Bu ayrıntılara, benzer başkalarını eklemek mümkündür. Türkiye'nin AB üyeliğinin uzun bir süre daha gecikeceği aşikardır.

Bu manzara karşısında, Türk halkının AB'ye üyelik konusunda desteği azalmaya devam etmektedir. Bu destek, kitabımızın orijinal metninde Sonbahar 2008 istatistiklerine göre yüzde 42 olarak gözükmektedir. İlkbahar 2015 istatistiklerine göre bu oran yüzde 33'e düşmüş durumdadır.

Türkiye-AB ilişkilerinin son döneminde bu sorunlar yaşanırken, 2015 yılı Nisan ayında kitabımızın İngilizce aslının ikinci baskısı yapıldı ve kitap hakkında olumlu birkaç eleştiri yazısı yayımlandı. Şimdi kitabımızın Türkçe çevirisi sizlerle buluşuyor. Kitabın İngilizce asıl metnindeki öngörüler ve ileriye dönük yorumları metin Türkçe'ye çevirilirken güncelleyebildik. Ancak, yazarlarda 'ellinci yıl'da hâkim olan kanaatlerin yine o haliyle okuyucuya yansıtılması için bu güncellemeyi yapmaktan kaçındık. Kitap metninin özgünlüğünü bozmak yerine, bu Önsöz içinde yukarıdaki kısa güncellenmenin, zaten fazla bir gelişmenin olmadığı son on yıl hakkında genel bir fikir vereceğini düşündük.

Umarız kitabımız Türk okurlara hem zevkle okunan bir metin hem de güvenilir bir başvuru kaynağı olarak hizmet eder. Tâ ki Türkiye-AB ilişkilerinde beklenen adım atılıp kitabımızın ana teması olan ‘gecikme’ kavramı geçerliliğini yitirene değin...

Armağan Emre Çakır
Aralık 2015, İstanbul

1

GİRİŞ

Armağan Emre Çakır

3 1 TEMMUZ 1959’DA TÜRKİYE, AVRUPA EKONOMİK Topluluğu’na (AET) ortak üyelik başvurusu yaptığundan beri elli yıl geçti..¹ 2009 itibariyle, Türkiye hâlâ -günümüzdeki ismiyle - AB’nin (AB) bir üyesi değil ve en iyimser tahminlere göre bile 2014’ten² önce de olmayacak. AET’ye başvurusunu Türkiye’den sadece birkaç hafta önce yapmış olmasına rağmen 1981’de üye olmuş Yunanistan’dan bir sonraki aday olan Türkiye’nin bekleme salonundaki uzun süren bekleyişi daha yakın bir incelemeyi hak ediyor. Ülkelerin ömürlerinde onyılların günler gibi olduğu doğrudur. Bir “devletler ailesine” kabul edilmenin uzun zaman alabileceği de doğrudur. Örneğin, Birleşik Devletler eyaletleri arasında, eyalet statüsüne ulaşmak Arizona’nın 40, New Mexico’nun ise 62 yılını almıştır.³ AB’nin durumunda ise “ortalama bekleme süresi” yaklaşık 9-10 yılken, Türkiye, 2014’te tam üye olabilirse 55 veya 27 yıl beklemiş olacak.⁴ (bkz. Tablo 1.1)

TABLO
1.1

AB Üyeleri ve Adaylarının Bekleme Süreleri

	Başvuru Tarihi	Kabûl Tarihi	Bekleme Süresi
Yunanistan	1959 veya 1975	1981	22 veya 6
Kıbrıs	1990	2004	14
Malta	1990	2004	14
Birleşik Krallık	1961	1973	12
İrlanda	1961	1973	12
Danimarka	1961	1973	12
Bulgaristan	1995	2007	12
Romanya	1995	2007	12
Macaristan	1994	2004	10
Polonya	1994	2004	10
Portekiz	1977	1986	9
İspanya	1977	1986	9
Estonya	1995	2004	9
Letonya	1995	2004	9
Litvanya	1995	2004	9
Slovakya	1995	2004	9
Çek Cumh.	1996	2004	8
Slovenya	1996	2004	8
Avusturya	1989	1995	6
İsveç	1991	1995	4
Finlandiya	1992	1995	3
Hırvatistan	2003	2014	–
Makedonya	2004	Müzakerede	–
Karadağ	2008	Müzakerede	–

Türkiye'nin bu oldukça uzun bekleme süresinin birkaç önemli çağrışımı vardır:

Bir şeylerin sadece planlanması yetmez, tamamlanmaları da gerekir; niyetin gerçeğe dönüşmesi için kuvveden fiile geçilmesi gerekir.

Walt Kelly
(Amerikalı karikatürist, 1913-1973)

Ankara Anlaşması'nın 1964'te yürürlüğe girmesinden beri, Türkiye-AB ilişkileri belli bir plan izledi: Anlaşma'nın kendisinin önerdiği planı. Buna göre, ilişkiler üç aşamadan geçecekti (Anlaşma'nın 2. Maddesi): (i) hazırlık aşaması, (ii) geçiş aşaması, ve (iii) son aşama. Son dönem muhtemelen Türkiye'nin tam üyeliğiyle sonuçlanacaktı (Madde 28).

Bu plan bugüne dek, olması gerektiği gibi uygulandı. AB'yle bir gümrük birliği oluşturmuş olan Türkiye şimdi son dönem içinde, AB'ye katılım müzakereleriyle uğraşiyor. Bu yüzden, ilk bakışta Türkiye-AB ilişkilerinde bir gecikme olmamış gibi gözükebilir. Ancak, bir dizi gecikme bu aşamaların her birini mümkün olan en uç noktaya kadar uzattı. 1959'daki başvuru ve 1964'te yürürlüğe giren Ankara Anlaşması arasındaki gecikmeyle birlikte, Türkiye'nin üyelik sürecinin tamamlanması beklenenden çok daha uzun sürmekte. Yunanistan ve Türkiye'nin katılım kronolojileri arasında bir karşılaştırma Türkiye'ninkinin nasıl uzadığı hakkında daha iyi bir fikir verebilir. (Bkz. Tablo 1.2)

Her bir aşamadaki gecikmenin kendi sebepleri vardı; bazen ayak sürüyen ya da ek süre isteyen Türkiye oluyordu, ve bazen de Birlik veya üye devletlerden bazıları erteleme için ısrar ediyorlardı. Suç ortakları olarak, Türkiye, AB ve

2

POLİTİKA BOYUTU

Her Zaman 'Kaybedenler' Listesinde:
AB-Türkiye İlişkilerinde Türkiye'nin Rakipleri

Armağan Emre Çakır

GİRİŞ

AB İLE İLİŞKİLERİNDE, TÜRKİYE'NİN HER ZAMAN RAKİPLERİ VARDI. Türkiye bu ülkelerin bazılarıyla Topluluk'a üyelik için rekabet ederken, üyelikleri teknik olarak mümkün olmayan diğerleriyle Topluluk'un sağlayabileceği diğer olanaklar için rekabet etti. Türkiye, tam üyelik ihtimali vadeden bir ortaklık anlaşması yaparak AET'yle sözleşmeye dayalı bir ilişki kuran ilk iki ülkeden biri olmasına rağmen (diğeri Yunanistan), üyelik yarışındaki diğer herkes, Türkiye hâlâ koşarken, ipi göğüsledi. Benzer şekilde, üye olması mümkün olmayan rakipleri Türkiye'nin pek çok durumda elde ettiğinden daha fazla olanaktan yararlanabildiler.

"Türkiye'nin rakipleri" Avrupa çalışmaları literatüründe çok sık işlenen bir konu değildir. Böyle bir inceleme nicel

verilere dayandırılabilirdi.¹ Ancak, bizim analizimiz şu soruları yanıtlamaya çalışarak nitel bir bakış açısı öngörüyor: Türkiye, AB ve üye ülkeler Türkiye'nin rakiplerini nasıl algılamaktaydı? Rakiplerine karşı Türkiye'nin stratejileri neydi? Bu stratejiler Türkiye içindeki farklı çevreler tarafından nasıl formüle edildi ve algılandı? Türkiye'nin rakiplerine karşı algısı ve yaklaşımı Avrupa'ya bütünleşme yaklaşımıyla uyum içinde miydi?

Başlangıcından itibaren, Avrupa bütünleşmesi beş genişleme dalgasından geçti. Aşağıda, bu genişleme dalgalarının her birinde Birlik'e katılan ülkelerin bir listesi bulunmaktadır:

- İlk Genişleme (1973): Danimarka, Birleşik Krallık ve İrlanda
- İkinci Genişleme (1981): Yunanistan
- Üçüncü Genişleme (1986): İspanya ve Portekiz
- Dördüncü Genişleme (1995): Avusturya, Finlandiya ve İsveç
- Beşinci Genişleme (İlk Grup) (2004): Kıbrıs, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Polonya, Slovakya ve Slovenya
- Beşinci Genişleme (İkinci Grup) (2007): Bulgaristan ve Romanya*

Genişlemenin ilk dalgasındaki ülkeler Türkiye'den farklı bir kulvardalardı ve Türkiye onlarla rakip olamazdı. Diğer taraftan, geri kalan genişleme dalgalarının hepsi Türkiye'nin rakip olarak gördüğü ülkeleri içermektedir. Bu yüzden, bu bölümün analizi, Yunanistan'ın içinde bulun-

* Hırvatistan da 1 Temmuz 2013 tarihinden itibaren ise Avrupa Birliği üyesi olmuştur

duğu ikinci genişleme dalgasıyla başlayacak ve sonrakilerle devam edecektir. Genişleme süreçlerine dahil edilmemiş, ancak Türkiye'yle bazı çıkar çatışmaları olmuş diğer ülkeler de bu incelenecektir.

YUNANİSTAN

Yunanistan'ın AET'ye katılım sürecindeki neredeyse her bir detayın, Türkiye'nin AET'yle ilişkileri üzerinde önemli bir etkisi olmuştur. Muhtemelen, bu çerçevede sorulacak ilk soru, Türkiye'nin başvurusunun Yunanistan'ın ayak izlerini takip etmek için yapıp yapılmadığıdır. O zamanlar Türkiye'nin AET için herhangi bir vizyon, strateji veya hazırlığı olmadığı yaygın bir iddiadır. Örneğin, Birand,² 15 Temmuz 1959'da Türk Dışişleri Bakanlığı'ndaki atmosferi şöyle anlatır: Yunanistan'ın AET'ye 8 Haziran'da yaptığı ortaklık başvurusunun haberi yeni alınmıştı ve Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, diplomatları Yunanistan'ı takip etmekteki ihmalkarlıklarından dolayı azarlıyordu. Söylentilere göre o gün Zorlu tarafından söylenen “Yunanistan'ı asla yalnız bırakmamalısınız, boş bir havuza atlasa bile, siz de arkasından tereddütsüz atlamalısınız.” sözü o zamandan beri Türkiye'nin AET ve Yunanistan'a karşı tutumunun ne kadar basit ve doğaçlama olduğunu ifade etmek için kullanılır.³ Zorlu gerçekten de bu sözleri söylemiş olabilir; o dönemde Zorlu'nun asistanlarından biri olan Oğuz Gökmen de Zorlu'dan böyle bir uyarı aldığını doğruluyor.⁴ Zorlu, Türkiye'nin AET'ye üyeliğinin sadık bir savunucusuydu ve Yunanistan'ı Türkiye'nin dış politikasını belirlemede önemli bir değişken olarak alıyordu. Zorlu, “Türkiye'nin bu tarz bir [...] [Batılı devletlerin örgütü] [...] tarafından kabul edilme şansı büyük oranda, Avrupa'nın altın çocuğu, Batı medeniyetinin beşiği,

3

EKONOMİ BOYUTU

1960'lardan AB'ye Katılıma Kadar Türkiye Ekonomisi¹

Tevfik F. Nas

GİRİŞ

YAKLAŞIK YARIM YÜZYILDIR DEVAM EDEN EKONOMİK dönüşümle Türkiye, tekrarlayan ekonomik krizlere ve siyasî istikrarsızlıklara rağmen yüksek büyüme yolunda kalmayı başarabilmiştir ve son yıllarda, özellikle 2002 genel seçimlerini takip eden dönemde ekonomik büyüme oranı AB'ye tam üyelik beklentisiyle ilişkili olumlu gelişmelerle artış göstermiştir. Küresel ekonomik kriz ve Aralık 2007'de başlayan ekonomik durgunluklar açısından zorluklar devam ederken, Türk ekonomisi hâlâ canlıdır ve modernleşme sürecini daha da hızlandıracak yeni yeniden yapılandırma inisiyatifleri için hazırdır. Türkiye'nin 1960'ların başından beri devam eden ekonomik dönüşümü ve büyümesinin ardındaki itici güç AB'yle tam anlamıyla bütünleşme beklentisi miydi? Türkiye'nin ekonomisiyle AB ekonomileri arasındaki farklar Ankara

Anlaşması'nda öngörüldüğü gibi azalmış mıydı? Ya da, daha spesifik olarak, Türk ekonomisinin durumu, Türkiye henüz bir aday ülke olarak tanınmadan önceki haline kıyasla, AB için hâlâ bir sorun mudur?

Bu sorulara bir yanıt verebilmek için bu bölüm Türkiye ve AB arasında devam eden üyelik müzakerelerinin kısa bir özeti ve arka planıyla başlayıp sonrasında 1960'ların başından beri yaşanan ana ekonomik gelişmelerin bir incelemesiyle devam etmektedir. Bölümün ilk kısmı 1970'lerin ekonomik dengesizliklerini tasvir etmekte ve makro-ekonomik politika yapımındaki başlıca değişimleri olduğu kadar 1980'lerin hassas istikrarını ve ekonomik yeniden yapılandırmasını vurgulamaktadır. Ekonomik ve malî yeniden yapılandırma 1980'lerde yoğunlaşmış ve bu süreç Türk ekonomisini modernleştirme umuduyla uygulamaya konulan temel politik ve ekonomik reformlarla devam etmiştir. Özelleştirme ve kamu kesimi reformlarıyla hükümet politikaları, Türkiye'yi serbest piyasa ekonomisi güçleriyle aynı hizaya getirmeye ve ticaretin ve finans sektörlerinin liberalleşmesi ve hem kamusal hem de özel sektörlerde verimliliği artırmak yoluyla uzun vadeli büyümeyi teşvik etmeye odaklanmıştır. Sonra, bölümün odak noktası, Türkiye'nin ekonomisini büyütürken aynı zamanda da kendi içindeki ekonomik ve politik karmaşalarla uğraştığı ve 1980 sonrası yeniden yapılanmasını hızlandırdığı bir dönem olan 1990'lara ve sonrasındaki bazı önemli ekonomik reformlara ve malî olaylara kaymaktadır. Bölümün geri kalanı ise, AB ile gümrük birliğinin temel yönlerini ve ekonomik etkilerini incelemekte ve 2002 genel seçimlerine giden ve bunu takip eden dönemdeki ana ekonomik gelişmeleri ve yeniden yapılandırmayı vurgulamaktadır. Son olarak, bu bölüm Türkiye'nin AB'ye tam üyelik beklentileri üzerine nihai bir yorum içerir.

AB'YE KATILIMA GİDEN YOL

1960'larda, Türkiye'de hâkim ekonomik ve politik ortamı ağırlıklı olarak tipik bir ithal ikamesi ve içe dönük sanayileşmeydi. O zamanların politika yapımcıları, korumacılık altında bebek endüstrileri koruyarak ve art arda gelen beş yıllık kalkınma planlarıyla destekleyerek, ithal ikamesi sanayileşmesini daha ileriye taşıyabilmek için yüksek ekonomik büyümeye, malî kalkınmada kendi kendine yeterliliğe ve gerekli sermaye birikimine ulaşabilmeyi ummuşlardır. Türkiye'nin, o zamanlar Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) olarak anılan AB'ye katılım ihtimalini düşünerek oluşturulan stratejinin ardından politika yapımcılar ayrıca Türkiye'nin nispeten daha avantajlı olduğu sanayi kollarına ivme kazandırmak amacıyla ara malların ve sermaye mallarının da üretim kapasitesini artırmayı amaçlamışlardır.² 1960'larda Türkiye ve Topluluk arasındaki ekonomik kaynaşma daha makûl ve anlamlı gözükmekteydi: Topluluk'un üye ülkelerini tamamlayıcı olma potansiyeli taşıyan yarı sanayileşmiş ekonomisiyle Türkiye, giyim ve tekstil gibi bazı sanayi ürünlerinin üretiminde rekabete girebilecek ve birçok yöresel tarım ürünündeki pazar payını artıracak kapasitedeydi. Türkiye'nin Avrupa'yla yaptığı ticaretin oranı dünyadaki diğer ticaret ortaklarıyla ve diğer bölgelerle yaptığından daha fazlaydı ve dahası, Topluluk'la ekonomik entegrasyonun ölçek ekonomileri, dış ekonomiler ve daha rekabetçi bir pazar yapısı aracılığıyla daha büyük bir ortak pazarın verimlilik üzerinde yaratacağı tesiri de kapsayan dinamik etkiler yaratması bekleniyordu.³

Türkiye ve AET arasındaki ekonomik ortaklık 1963'te imzalanan Ankara Anlaşması'yla başlamıştır. Anlaşma, Türkiye ve Topluluk arasında 'daha da yakın bağlar' kurulmasını sağlayacak, ekonomik ilerleme ve ticaretin gelişme-

4

GÜVENLİK BOYUTU

Güvenlik Kültürlerinin Çatışması mı?
Türkiye ve AB Arasındaki Farklılıkların
Yeni Bir Değerlendirmesi¹

Pınar Bilgin

GİRİŞ

1 963'TEN BERİ TÜRKİYE VE AB² ARASINDAKİ İLİŞKİLER-
de inişler ve çıkışlar olmuştur. Türkiye ve AB üyesi ül-
keler arasında farklılıklar her zaman içkin olmasına
rağmen, Soğuk Savaş döneminin geneli boyunca kontrol
altında tutulmaları ve bu sayede NATO şemsiyesi altında
daha yakın ilişkiler kurulması sağlanmıştı. 'Sovyet tehdi-
di'nin yok olması, Varşova Paktı'nın dağılması ve Sovyetler
Birliği'nin parçalanmasıyla bu farklılıklar yeniden yüzeye
çıktı. Gerçekten de Soğuk Savaş sonrasında, AB siyasetçileri
'Avrupa'daki güvenliğin inşasında Türkiye'nin 'yük' olduğun-
dan bahsetmeye başlamışlardı. 1952'de Türkiye NATO'ya
üye olduğundan beri, 'güvenlik ilişkileri'nin Türkiye'yi
Avrupa'ya (ve Amerika'ya) bağlayan en güçlü bağ olduğunu

düşünen Türk politika yapıcılar ve analistler için bu sözler şok ediciydi. Böyle bir geçmişe rağmen, AB siyasetçilerinin 1989 sonrası Türkiye'yi bir 'güvensizlik' kaynağı olarak tanımlamaları, AB'nin 1980 darbesi sonrası Türkiye'nin demokratikleşmesine yönelik eleştirileriyle ve insan hakları kayıtlarıyla birleştirildiğinde bazılarının, AB politika yapıcılarının, Türkiye'nin 'meşru' güvenlik kaygılarına (kayıtsız değilse de) aldırılmaz olduğu sonucuna varmasına yol açtı.

Türkiye ve AB'deki değişiklikler nedeniyle bu tartışmalar 1999'dan itibaren farklı bir yön aldı. AB tarafında, politika yapımında askerî bir boyuta sahip olmak için nispeten daha kararlı bir yol izlendi. 1999'da AB güvenilir bir askerî güç tarafından desteklenen özerk eylem kapasitesine yönelik yetenek geliştirmeye karar verdi. Buna bağlı olarak, bazı AB politika yapıcılarını Türkiye'yi NATO'nun gördüğü şekilde –askerî gücü ve coğrafi konumu nedeniyle stratejik bir varlık olarak– görmeye başladılar. Türkiye tarafında, AB'nin 1999'daki Türkiye'ye aday ülke statüsü verme kararını ciddi değişiklikler takip etti. Bu karara giderken ve sonrasında, Türkiye'nin Avrupalılaşması hız kazandı. 2001 ekonomik krizi sadece Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından talep edilen malî ve ekonomik reformlar için değil, aynı zamanda AB tarafından talep edilen siyasî reformlar için de imkân yarattı. Bu süreç boyunca, Türkiye, insan haklarını geliştirmek, hukukun üstünlüğünü güçlendirmek ve demokratik kurumları yeniden yapılandırmak için anayasasında birkaç defa değişikliğe gitti. Uygulamada problemler devam etmesine rağmen, hâkim görünüm Türkiye'nin AB standartlarını karşılamada önemli yol katettiği yönündedir.³

İlişkinin her iki tarafındaki bu değişikliklerle birlikte, Türkiye ve AB üzerine tartışmaların tonu farklı bir hal aldı. Her iki tarafın da -bazılarının tam üyelik, diğerlerinin özel

bir ilişki dediği- daha yakın ilişkilere ihtiyacı var. Akademik literatür, ya AB tarafındaki askerî güvenlik vurgusundaki artıştan ya Türkiye tarafındaki askerî güvenliğe daha az önem verilmesinden ya da her ikisinden dolayı, tartışmalardaki bu ton değişikliğini AB ve Türkiye arasındaki güvenlik endişelerindeki açığın kapanmasına dair bir işaret olarak görmüştür.⁴

Türkiye ve AB'nin 'güvenlik üzerine düşünme ve güvenliği sağlama' yolları arasındaki mesafenin kapandığını düşünenlerin aksine, bu bölüm, Türkiye ve AB arasındaki farkların aynı şekilde kaldığını; AB politika yapıcılarının Türkiye ile ilgili onun bir 'güvensizlik' kaynağı olduğu endişesi taşımaya devam ederken Türk politika yapıcılarının AB'nin taleplerini yerine getirmenin olası olumsuz sonuçları konusunda dikkatli olduklarını öne sürmektedir. Ben bu farklılıkların, AB'nin ve Türkiye'nin kendi güvenlik kültürlerindeki farklılıktan kaynaklandığını öneriyorum. Siyasal toplumu farklı şekilde organize etmelerinden ve bu toplumun içinden ve dışından kaynaklanan tehditleri farklı şekillerde tanımlamalarından dolayı Soğuk Savaş boyunca her iki kültür de birbirinden farklı olarak gelişmiştir. Güvenlik kültürleri sadece ayrı ayrı gelişmemiş, aynı zamanda birbirlerinin güvenlik sorunlarına da kayıtsız kalmışlardır. Öyle ki Soğuk Savaş'ın başlarında aralarında bir güvenlik kültürleri çatışması ortaya çıkmıştır.⁵ -Kendini, 1990'larda ve bugünün insan hakları, değerler ve demokrasi mücadeleleri boyunca gelişen Avrupa güvenlik yapısında Türkiye'nin rolü üzerine tartışmalar olarak göstermiştir-

Bu bölümde 'güvenlik kültürü' kavramı, herhangi bir çevrede güvenlik üzerine düşünme ve güvenliği sağlamayla ilgili mevcut yollara istinaden daha gevşek bir anlamda kullanılmıştır. Benzer şekilde, farklı güvenlik kültürleri herhangi bir

5

ELİTLERİN GÖRÜŞÜ BOYUTU

Türkiye'nin Uzatmalı Katılım Sürecinin Arka Planı:
Avrupalı Elitlerin Tartışmaları⁴

Nathalie Tocci

GİRİŞ

TÜRKİYE'NİN AVRUPA'YA GİDEN UZUN YOLCULUĞU ve özellikle de bu yolda karşısına çıkan engeller çoğunlukla Türkiye'nin AB üyeliğine karşı çıkan Avrupa kamuoyuna² atfedilmiştir. Ancak, Avrupa kamuoyunun AB-Türkiye ilişkileri üzerine görüşü ancak 2004'teki Doğu genişlemesinden, 2005'te Türkiye'nin katılım müzakerelerinin başlamasından ve 2004-2009 arası AB'nin anayasal reformlarından sonra önemli bir gündem maddesi haline gelmiştir. Kamuoyu, Avrupalı birkaç elit tarafından Türkiye'ye karşı tavırlarından ve sorumluluklarından kaçınmak için kullanılmış ve istismar edilmiştir. Dahası, AB ile ilişkileri 1963 ortaklık anlaşmasına kadar giden Türkiye bu yüzyıl başına kadar Avrupa'daki tartışmaları önemsememiş, yalnızca 1974 Kıbrıs çıkarması veya Türkiye'deki

arka arkaya gelen askerî darbeler gibi dış politika krizleri kamuoyu ve medyanın dikkatini çekmiştir.

Buna rağmen, genel olarak Türkiye'nin ve özellikle AB-Türkiye ilişkilerinin, üye ülkeler içinde ve arasında yapılan elit düzeydeki tartışmalarda ve belirtilen görüşlerde iç politikaya, Avrupa'ya ve küresel sorunlara değinildiği için hep özel bir yeri olmuştur. Bu tartışmalar onlarca yıldır AB-Türkiye ilişkilerini şekillendirmiş ve 1999'da başlatıldığından beri Türkiye'nin katılım sürecinin hızını ve şeklini belirlemede kritik bir rol oynamıştır. Elit tartışmaları, bir yandan, son yıllarda Türkiye'nin AB üyeliğine karşı yaygın toplumsal muhalefeti açıklamada rol oynayarak kamuoyuna sızmıştır. Diğer yandan da, elit tartışmaları Türkiye'nin Avrupa'ya olan uzun yolculuğunun uzatmalı ve kendine has doğasını açıklamada kilit bir rol oynamıştır. Türkiye'ye adaylık verilme kararı 1999'da alınmış olmasına rağmen, daha sonrasındaki tartışmaların Türkiye'nin katılım sürecinin *nasıl* işlemesi gerektiğinden ziyade Türkiye *gerçekten* katılmalı mı sorusu üzerine devam etmesi de dikkat çekicidir. Burada öne sürülen iddiaya göre Türkiye'nin katılım sürecindeki gecikmenin sebebi kısmen Türkiye'nin katılım süreci ve Avrupa'daki AB-Türkiye ilişkileriyle ilgili tartışmalar arasındaki bu kopuklukta saklıdır.

Ankara'nın Avrupa'ya doğru çıktığı uzun yolculuğu açıklamada Avrupa'daki Türkiye ile ilgili göze çarpan tartışmaların ışığında bu bölümün amacı, sözü edilen tartışmaların doğasını ve içeriğini keşfetmek, kimler tarafından ortaya çıkarıldığını saptamak ve bunların altında yatan çıkar ve inançları açıklamaktır. Sonrasında, bu bölüm ilk olarak iç politika düzeyinde ve küresel düzeyde veya Avrupa düzeyinde analizleri kullanarak Türkiye ile ilgili yapılan elit tartışmalarının ne şekilde yürütüldüğünü açığa çıkar-

maktadır. Sonra, üye ülkeler içinde ve arasında yapılan bu tartışmaları dile getiren paydaşların kim olduğunu açıklamaktadır. En sonunda ise daha geniş çerçevede siyasî açıdan önemlerine işaret ederek elit tartışmalarını destekleyen çıkar ve fikirleri açığa çıkarmaktadır. Türkiye'nin AB üyeliğini reddedenler, AB'ye katılma girişimlerini destekleyenler ve Türkiye'nin AB beklentileri karşısında bölünmüş hissedener veya kayıtsız kalanlar da dahil olmak üzere birkaç üye devlet bağlamında Avrupa'daki Türkiye'yle ilgili elit tartışmalarına çözüm bulmaya çalışır.

AB-TÜRKİYE İLİŞKİLERİ ÜZERİNE ELİT TARTIŞMALARI: ARALARINDA İLETİŞİMSİZLİK OLAN ANALİZ DÜZEYLERİ

AB-Türkiye ilişkileriyle ilgili yapılan elit tartışmalarının karmaşıklığının büyük kısmı bu tartışmaların farklı analiz düzeylerinde yürütülmesi ve çoğunlukla aralarındaki iletişim noksanlığı ile açıklanmaktadır. AB'deki farklı paydaşlarca önemli olarak addedilen belirli konulara dayanarak tartışmalar, AB-Türkiye ilişkileri hakkında çok çeşitli görüşleri ve pozisyonları ortaya çıkaracak şekilde bir dizi çok farklı soruya yoğunlaşmıştır. Ancak, bu görüşler ve pozisyonlar birbirlerine cevap niteliğinde dile getirilmemiş, daha çok ayrı olarak gelişmiş ve ortaya konmuştur.

AB-Türkiye ilişkilerini tartışırken, AB içindeki farklı paydaşlar çok farklı konuları vurgulamışlardır. Ekonomik alandaki tartışmalar Türkiye'nin, AB'nin küresel ekonomide oynadığı role yapacağı katkılardan; AB bütçesine, işgücü piyasalarına ve Ortak Tarım Politikası'na (OTP) etkilerine kadar uzanan bir dizi birbiriyle alakasız konuya yoğunlaşmıştır. Politik ve sosyal alandaki tartışma Türkiye'nin AB kurumlarına ve Avrupa dış politikasına olduğu kadar

6

KAMUOYU BOYUTU

AB’de Türkiye? Türkiye’nin ‘Uzatmalı’ Katılım Süreci
Üzerine Avrupa Kamuoyunun Ampirik Analizi

*Ebru Ş. Canan-Sokullu
Çiğdem Kentmen*

GİRİŞ

BU BÖLÜM AVRUPALI VATANDAŞLARIN TÜRKİYE’NİN AB’ye (AB) katılımıyla ilgili tutumlarının belli bir zaman süreci boyunca yapılan derinlemesine bir analizini sunmaktadır. Amacımız, Avrupa’daki Türkiye’yle ilgili kamuoyu hareketlerinin yönünü belirlemek ve Türkiye’nin olası AB üyeliğine verilen halk desteğindeki değişimleri belirleyen başlıca etkenleri açıklamaktır. Üye devletler aday ülkelerin üyeliğini kabul etmeden önce halkın rızasını aldıkları için, halk kitlelerinin görüşleri ve tercihleri Türkiye’nin AB’ye katılımı üzerinde önemli bir rol oynamaktadır.¹ Türklere şüpheli yaklaşan vatandaşlar (*Turco-sceptic*), referandumda karşıt oy vererek veya ulusal düzeyde veya Avrupa düzeyinde kendileriyle aynı tutumdaki politika yapımcıları seçerek

Türkiye'nin AB'ye katılımını engelleyebilmektedirler. Bu nedenle, Türkiye-AB ilişkilerinin geleceği açısından Avrupa kamuoyunun doğası ve belirleyicilerini anlamak, şüphesiz ki, çok büyük önem taşımaktadır.

1960'larda bazı üye devletlerdeki, genişlemeyle ilgili siyasî tartışmalara rağmen, 20 yılı aşkın bir süredir.² Avrupa Topluluğu'ndaki (AT) büyük bir çoğunluk 'toplu değerlendirme' bakış açısıyla, yeni ülkelerin katılımını hoş karşılamaktadır. İlk genişleme, 1970'lerin başında Danimarka, İrlanda, Norveç ve Birleşik Krallık'ın katılım anlaşmalarını başarılı bir şekilde müzakere etmesiyle gerçekleşmiştir. Danimarka, İrlanda ve Birleşik Krallık AT'ye 1973'te katılmış, Norveç ise dışarıda kalmıştır. Yunanistan, askerî diktatörlükler yıkılıp 1974'te demokratik hükümet kurulduktan sonra, 1981'de AT'ye katılmıştır. Portekiz ve İspanya ise otoriter rejimden demokratik yönetime geçiş süreçlerini başarılı bir şekilde tamamladıktan sonra 1986'da katılmışlardır. 1995'te Avusturya, İsveç ve Finlandiya AB üyesi olmuşlardır.³ Avrupalılar (AB12) bu genişleme dalgasını aşırı derecede desteklemişlerdir.⁴ Komünist rejimlerin yıkılmasından sonra, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinin katılımı uygun görülürken, Türkiye'nin katılımı konusunda doğrudan ve güçlü bir destek eksikliği olmuştur.⁵ AB'deki hatırı sayılır bir çoğunluğun Türkiye'nin katılımıyla ilgili açıkça ve ısrarlı bir şekilde çekinceleri bulunmaktadır.

1973'ten beri düzenli olarak Avrupa kamuoyunu takip eden Eurobarometer (EB) anketleri, 1980'lerin sonuna doğru ilk defa AB'nin Türkiye'ye doğru genişlemesi konusundaki yaygın tutumu anlamak üzere ilgili göstergeleri kapsamıştır. 1988'de Avrupalılara Türkiye'nin AT'ye katılımıyla ilgili fikirleri açıkça sorulmuş (EB No: 30) ve Avrupalıların sadece %3'ü desteklediklerini belirtmişlerdir. Bunlar ara-

sında %5'lik oranla Türkiye'ye en çok destek gösterenler Hollandalılar olurken, Yunanların %42'si için Türkiye'nin AB'ye katılımının büyük bir sorun olacağı ortaya çıkmıştır. 1999'da Türkiye'nin resmî olarak aday kabul edilmesinden sonra bile, Avrupa'dan destek oldukça azdı (AB15). 2000 yılında yapılan EB No: 53'ten çıkan sonuçlara göre, başvuran 13 ülke arasında Türkiye, %30'la en az halk desteğini alan ülke olmuştur.⁶ Avrupa Zirvesi Türkiye-AB Katılım Ortaklığı belgelerini 8 Mart 2001'de kabul ederek, Türkiye'nin AB'ye katılım sürecine bir yol haritası çizmiştir. 19 Mart'ta Türk hükûmeti, Katılım Ortaklığı'nı içeren AB Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Ulusal Program'ı kabul etmiştir. Bu ilerleyici siyasî tutumla birlikte, %34 oranında bir destek artışı olmuştur. Ancak bu artış ilerleyen yıllarda devam etmemiş %50'nin çok altında kalmıştır (EB No: 56).

2004 genişlemesinden sonra, 2005'te, Avrupa Zirvesi Türkiye'yle üyelik müzakerelerine başlama kararı aldığında, Avrupalıların (AB25) sadece %35'i bunu desteklerken (EB No: 63), çoğunluğu (%52) Türkiye'nin üyeliğine karşı çıkmışlardır. Bu durumda Türkiye meselesi daha da karmaşık bir hal almıştır. Türkiye'nin üyeliği Avrupa çapında belli şüphelerin oluşmasına yol açmıştır. Avrupalılar, Türkiye'nin katılımının iki ana koşula bağlı olması gerektiği konusunda açıklılar: “insan haklarına karşı sistematik saygı” (%84) ve “kayda değer ekonomik gelişme” (%76). Avrupalıların %63'ü “Türkiye'nin katılımının daha varlıklı Avrupa ülkelerine yapılacak önlenemez göçlere yol açacağından” korkarlarken, %50'si “Türkiye'yi coğrafi sebeplerden dolayı bir Avrupa ülkesi olarak” görmekteydiler. Yaklaşık aynı oranda Avrupalı ‘Türkiye ve Avrupa arasındaki kültürel farklılıklardan’ endişe duymakta ve cevaplayanların sadece azınlıktaki bir bölümü Türkiye'nin üyeliğinin ‘Avrupa ve İslam dünyası-

7

KİMLİK BOYUTU

Batılılaşma-Sonrası:
Türkiye-AB İlişkilerini Anlamak İçin Bir Çerçeve

*Chris Rumford
Hasan Turunç*

GİRİŞ

AVRUPALILIK KİMLİĞİNDE TÜRKİYE'Yİ EZELİ VE EBE-
di bir yabancı olarak gösteren bir kaydın olmaması
AB genişlemesi literatüründe alışıldık bir motiftir.
Ancak, bu açıklamalarda çizilen Türkiye resmi çoğunluk-
la hatalıdır ve Türkiye'nin asla gerçekten "onlardan biri"
olamayacağını ima eden, Doğu ve Batı arasında bir köprü
olarak talihsiz bir konumda bulunduğu klişesinden kur-
tulmasına çok az katkısı olmuştur. Ancak, bu temeller
üzerine inşa edilen kayıtların yanlışlığı, basit bir şekilde
Türkiye'nin AB'nin karşısında konumlanmasıyla (ya da
Türkiye'nin kendini konumlandırmasıyla) açıklanamaz.
Son 50 yıl içerisinde, Türkiye'nin 'AB Kulübü'ne katılmak
için düşe kalka gerçekleştirdiği girişimlerine dair kayıtlar-

da pek çok hata olsa da, Türk kimliğinin ve/veya basitleştirilmiş uygarlık tarihlerinin özcü bakış açısından türeyen, AB'nin ve yakın çevresiyle ve dünyanın geri kalanıyla ilişkilerinin aşırı iyimser şekilde karakterize edilmesinde Türk siyasetinin dinamiklerine olan klişe yaklaşımlarında daha büyük bir sorun olduğu görülmektedir.

Önceden bir temeli olan (ve küresel) Doğu-Batı ayrımının yıkılması, AB'nin, literatürde her zaman Cumhuriyet döneminde tamamen Batılılaşma arzusu üzerine kurulmuş gibi temsil edilen ve Türkiye'nin Soğuk Savaş'taki Komünist Doğu'ya karşı Batılı savunmanın mimarısındaki rolüyle de desteklenen bir ulusal kimliğe sahip Türkiye'yle ilişkileri açısından dikkate değer bir önem taşımaktadır. Bu anlatıya göre, Soğuk Savaş'ın ardından sadakatle yürüttüğü Batılı misyon artık aynı jeo-stratejik değere sahip olmadığından Türkiye kendisini, yeni ilkeler etrafında yeniden konumlandırmalıydı.⁴ Dahası, 1963'ten beri istekli bir şekilde beklemekte olan Türkiye aday ülke olarak resmen tanınmak için hala çabalarken, kendini daha önce Doğulu olarak tanımlayan ülkelerin (örneğin Macaristan, Polonya ve Bulgaristan) AB'ye giriş kuyruğuna koşup tam üyeliği elde etmeleriyle Türkiye'nin Avrupalılaşma denemeleri de karmaşık bir hal almıştır.

Neyse ki, Türkiye'nin Doğu ve Batı arasında bir köprü olduğu kavramı (seyahat broşürleri haricinde) alıcısını büyük oranda yitirmiştir, çünkü bu bölgeler artık böyle keskin bir çizgiyle ayrılmamaktadırlar. Gerçekten de, genişleme konusunda Doğu Avrupa ülkeleri Batı'ya benzemekte o kadar isteklidirler ki, AB'nin yönetsel yapısıyla daha hızlı bütünleşebilmek için jeopolitik kimliklerini memnuniyetle bir kenara bırakmışlardır. Aynı zamanda ortak dış düşmanlar üzerinden üretilen bir bağlılık olmayınca Batı

da parçalara ayrılmaya başlamıştır. Sonuç olarak, Irak, küresel ısınma, Afrika'nın borçlarının silinmesi ve tarımsal sübvansiyonlar gibi uluslararası birçok konuda ortak bir Batı tutumu artık belirlenmemektedir. Batı-sonrası bu değişimlerin bir göstergesi olarak, büyük mali teşviklere rağmen, Türk hükümetinin 2003'te Irak'a askerî operasyon düzenlemek için ABD'ye üslerini kullanım izni vermesi özellikle önem taşımaktadır.

Türkiye'nin Batılılaşma-sonrası dönemi, görünüşte İslamcı Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AK Parti) hükümeti kurması ve iktidarda olduğu ilk dönemde Türkiye'yi AB'ye yaklaştırmak için çok fazla şey yapmasıyla birlikte iç politikada yaşanan değişikliklerle desteklenmiştir. Önemli bir şekilde, Türkiye'de liberal-muhafazakar İslamî politikanın yükselmesi, modernleşme ve ilerlemeye dair iddialı bir görüş ortaya koymuştur. Geleneksel Kemalist (laik/seküler) siyasi elitler modernleşmeyi Batılılaşmayla bir tutarken, İslamî eğilimli hükümet modernleşmeyi sadece Avrupa ve insan haklarıyla değil, aynı zamanda 360° komşuluk politikası ve küresel bir farkındalıkla da bağdaştırmaktadır. AK Parti, Türkiye'yi hem Doğu hem Batı, hem Avrupalı hem Orta Doğulu ve dolayısıyla, hem yerel hem de küresel olarak görmektedir.

Avrupa bütünleşmesi genelde, kalkınmayla bağlantılan-dırılarak ve yarı-teleolojik bir perspektiften ifade edilir ve AB kalkınmasıyla, genişlemesiyle ve gelecekteki gidişatıyla ilişkilendirilerek AB devletlerinin bir iç sorunu gibi aktarılır. AB bütünleşmesi tüm kıta için bir kader olarak görül-mekte ve AB üyesi olmayan ülkeler de dahil olmak üzere her ülke geliştirmekte olan bu düzen içinde kendisine bir yer bulmak zorunda olarak gösterilmektedir. Türkiye'nin AB projesine uyum sağlama girişimleri birbiriyle bağlantılı iki

8

ETİK BOYUTU

Sözler, Yükümlülükler, Sabırsızlık ve Gecikme:
Türkiye-AB İlişkilerine Etik Açından Bir Yaklaşım¹

Thomas Diez

BELİRSİZLİK VE KORKU

TÜRKİYE BAŞBAKANLIĞI ALTINDAKİ AB GENEL Sekreterliği 2010 yılında, üzerinde Türk ve AB bayraklarının iç içe geçmiş şekilde yer aldığı bir rozet dağıtmıştır. Türk bayrağındaki yıldız AB'nin 12 yıldızlı halkasına dahil edilmiş ve yıldız halkasının geri kalanı da hilal gibi gözükecek şekilde ayarlanmıştır.² Rozet, “biz birbirimize aidiz” der gibidir ve ilk bakışta görülen resim uyumluluğu temsil etmektedir. Ancak tekrar düşünüldüğünde en azından iki yorum daha getirilebilir. İlk olarak resimdeki belirsizlik vurgulanabilir: Türkiye'nin yıldızı Avrupa'nın yıldızlarından biridir, ancak hilali Avrupa'nın dışında kalmıştır. İkinci olarak bir korku söylemi çağrışımı yapılabilir: AB'nin yıldızları hilal şeklini almıştır. Bu üyeliğe karşı olanlar Türkiye'nin AB'ye katılması durumunda bunun olaca-

ğını, AB'nin şeklini değiştireceğini söyleyebilirler. Ayrıca, hilal bir yıldızı alıp Birlik'i parçalamak istercesine tehditkar da gözükmetedir.

Belirsizlik ve korku Türkiye-AB ilişkileri konusundaki kamuoyu söylemini büyük ölçüde etkisi altına almaktadır. Türkiye'nin Avrupa'ya ait olup olmadığı konusunda her iki tarafta da belirsizlik vardır. Bu konudaki daha yaygın görüş Türkiye'nin Avrupalı olduğundan çok Avrupalıya dönüştüğü yönündedir. Ayrıca, iki tarafın bağlılıklarıyla ilgili de belirsizlik vardır. Taraflar bir yandan üyelik müzakerelerine devam etmektedirler diğer yandan, AB politikacıları müzakerelerin açık uçluluğunu vurgulayarak "imtiyazlı ortaklık" fikirleri üretmektedirler.³ Türkiye'nin AB ile hali hazırda var olan ilişkilerinin ötesine geçen bir yakınlık oluşturulabileceği ancak bunun tam olarak bir üyelik anlamına gelmediğini belirtmesi ve böyle bir ortaklığın pratikte tam olarak neye benzeyeceğini de açıklamaması açılarından bu fikirler de kendi içinde belirsizliğini korumaktadır. Bu arada, Türk tarafında üyeliğe verilen destek azalıp artmaktadır (bu, AB'yle müzakere halindeki aday ülkeler için doğal bir durumdur) ve Türkiye'nin bölgesel olarak daha etkin olduğu Avrupa dışında alternatif dış politika senaryoları da medyada ve politik konuşmalarda yer almaktadır.⁴

Korkular aynı zamanda tartışmaların da canlanmasına yol açmaktadır.⁵ Nispeten daha fazla Türk kökenli göçmen nüfus barındıran AB ülkeleri, muhtemelen daha çok göç alınacağı korkusuyla Türkiye'nin üyeliğine en çok karşı çıkan taraflar olmaktadır.⁶ Bu bağlamda AB için başlangıçta sunulan anayasal antlaşmayla ilgili Fransa ve Hollanda'daki tartışmalar, antlaşmayla Türkiye'nin olası AB üyeliği arasında bağlantılar kurulmuştur. Bu iki ülkede antlaşmanın reddedilmesi, sonuç olarak Türkiye'nin

AB üyeliği hakkında bir referandum gibi görülmeye başlanmıştır.⁷ Dahası, Fransa 2004'te, yeni üye ülkelerin kabul edilmesinden önce referandum yapılmasını talep eden bir anayasa değişikliği yapmıştır. Sonuçta ortaya çıkan 88. Madde, o zamandan beri hem Senato hem de Ulusal Meclis'te beşte üçlük bir çoğunluğun red oyu vermesi durumunda referandum yapılmasına gerek kalmayacağı şeklinde değiştirilmiştir. Ancak bu durum Türkiye'nin üyeliğinin bu eşikte başarısız olma ihtimali hususunda endişelerini dindirmek için pek işe yaramamaktadır. Böylece, bu tarz bir göçün AB üye ülkelerinin toplumlarının dokusuna zarar verecek bir dış tehdit olduğunu savunarak, normal şartlarda meşru gözükmeyecek referandum gibi önlemleri meşrulaştırıp özellikle Türkiye'den gelecek göçe karşı güvenleştirmeye yoluna gidilmiştir.⁸ Türkiye'deki tartışmalar da güvenleştirmeden uzak değildir. Ancak burada bir zamanlar Batılılaşmayı destekleyen Kemalist elitler (bkz. 7. Bölüm) AB üyeliğini, destekledikleri ve kendilerini destekleyen devlet yapısına karşı giderek bir varoluşsal tehdit olarak görmeye başlamışlardır.⁹

Bu bağlamda etik bir duruş oluşturma ihtimalleri nelerdir? Bu bölümün devamında, Türkiye-AB ilişkilerinin durumunun genel anlamda uluslararası etiğe, özelde de AB'nin normatif kavramlarına yönelik bir dizi eleştiriye ortaya çıkardığına değinmekteyim. Bu eleştiriler yükümlülükler noktasında buluşmaktadırlar: uluslararası ilişkilerde kimin, hangi yükümlülükleri vardır? Ve kim yükümlülüklerin yaptırımını uygulayabilecek konuma sahiptir? Benim görüşüm, uluslararası etik açısından bakıldığında meşru sayılabilecek esas yükümlülüğün, her iki tarafın da genişleme sürecinin belli bir düzeni, kuralları ve prosedürleri çerçevesinde müzakere etmeleri gerektiği yönündedir. Bu se-

9

SONUÇ

Armağan Emre Çakır

---

1 1959-2009 ARASINDAKİ DÖNEM ŞÜPHESİZ Kİ, HEM Türkler hem de Avrupalılar için bir sıkıntı ve utanç süreci olmuştur. Yine de biz Avrupa siyaseti hakkında çalışanlar için, bu elli yıllık dönem incelemek için nadir ve ilginç bir olgudur. Sisifos; gözlerimizin önünde, aşağı yuvarlanmasını izlemek üzere, kayasını tepeye çıkarmakta ve bunu onlarca yıl boyunca tekrar etmektedir.

Elinizdeki kitabın ne tamamı ne de tek tek bölümleri Türkiye-AB ilişkilerinin sırrını çözdüğünü iddia edemez. Yazarlar, bu yarım asırlık kısır döngüye sadece bazı yeni bakış açıları getirmekte, uzun zamandır bekleyen birtakım sorulara kendi cevaplarını vermekte; ancak aynı zamanda yeni sorular ortaya koymaktadırlar. Yazarlarımızın hepsi de literatürde sık sık karşımıza çıkan yüzeysel açıklamaların ve aceleyle konulmuş teşhislerin tatmin edici olmaktan çok uzakta olduğu inancıyla yola çıkmıştır; bu elli yılın hikaye-

si sadece “görevlerini yapmayan bir Türkiye” ve “Türkiye’ye hakkını vermeyen bir AB”nden ibaret olamaz.

1. Bölüm, AB-Türkiye ilişkilerini iki taraflı bir oyundaki karşılıklı hamlelerin toplamına indirgeyen analizleri reddetmek üzerine kuruludur. Bölüm, bunun yerine Türkiye, rakipleri ve AB’nin birbirleriyle etkileşim içinde oldukları üçlü bir model sunmaktadır. Bu elli yıl içinde Türkiye bazen rakiplerine çok fazla odaklanmış, bazen de onları tamamen göz ardı etmiştir. Rakipleri ise, bazen Türkiye’ye ilham ve motivasyon kaynağı ve örnek olarak onu olumlu yönde etkiledilerse de çoğu durumda Türkiye’nin çıkarları aleyhine hareket edip AB’den kazanımlarını Türkiye’ninki pahasına azamileştirmişlerdir. Bu arada AB de çoğunlukla Türkiye’nin rakiplerinin tarafını tutmaktadır. Bu değerlendirmeye, Türkiye-AB ilişkilerindeki aktörlerin çokluğunu ve AB-Türkiye ilişkileri üzerinde dikkate değer bir etkileri olan Türkiye’nin rakiplerinin dışındaki diğer aktörleri de kapsayan çalışmalar yapılması gerektiğini kanıtlamaktadır.

Nas’a göre, bu elli yıl tamamen boşa geçmiş değildir. Türkiye, tam üyeliğe doğru normalde olması gereken hızda ilerleyememiştir; ancak, bu süreç içindeki ekonomik kazanımları inkar edilemez. Üyelik beklentisinden gelen motivasyon, Gümrük Birliği’nin rekabetçi ortamından gelen güdülenmişlik ve Türk hukukuna dahil olan müktesebattan gelen yüksek standartlar Türk ekonomisinin gelişimine yardımcı olmuştur. AB-Türkiye arasındaki ilişkilerin muhtemel “sonuçları”yla meşgul olmak yerine, “sürecine” odaklanan bu yaklaşım yenilikçi gözükmektedir ve sadece Türkiye’nin AB ile ilişkilerindeki kayıpları ve/veya zayıf ekonomik performansına vurgu yapan ekonomik analizlerin yer aldığı teleolojik ve kötümser yazılara makûl bir alternatif oluşturmakta gibi gözükmektedir.

Bilgin, AB-Türkiye ilişkilerinin en belirsiz konularından biri olan güvenlik boyutuna ışık tutmaktadır. Hipotezine göre, Türkiye ve AB'nin kendi güvenlik kültürleri AB-Türkiye ilişkilerinin başından beri farklı yollar izlemişlerdir. Yıllar boyunca değişime uğrasa da Türkiye'nin güvenlik kültürü askerî araçlara bağlı kalırken, AB'ninki ise daha geniş kavramlar ve askerî olmayan pratikler aracılığıyla bir "güvenlik topluluğu" oluşturmuştur. Bu ayırım, Avrupa için bir "güvenlik sağlayıcı" olarak Türkiye'nin rolünde kademeli erozyonlara sebep olmuştur. Türkiye, kriz zamanlarında komşu bölgelerinde güvenlik sağlayıcı statüsünü yeniden kazanması mümkün olduğu halde; kendi toplumsal, politik ve ekonomik sorunlarını göçmen işçiler ve siyasî sığınmacılar aracılığıyla Avrupa'ya "ihraç eden" bir güvensizlik kaynağı konumuna düşmüştür. Bu nedenle Türkiye'nin AB üyeliği, ekonomik kazanımlar gibi başka getirileri içeriyor olmasının yanı sıra bir güvenlik meselesidir de.

Tocci, AB-Türkiye ilişkilerinin Avrupalı elitler için her zaman önemli bir kaygı olduğu gibi herkesin sorgulama- dan kabul ettiği bir argümana karşı çıkmaktadır. Ona göre elit tartışmaları, Türkiye'nin Kıbrıs'a çıkarma yapması gibi önemli olaylar olmadığı sürece 2000'lere kadar, AB-Türkiye ilişkilerine çok nadiren odaklanmışlardır. 2000'lerde ise Avrupa seviyesindeki elit tartışmaları AB-Türkiye ilişkilerini de kapsıyor gözükmektedir. Tocci'nin gözünden olaylara biraz daha yakından bakıldığında, son dönemlerde bile "AB-Türkiye ilişkileri"nin, AB'nin uluslararası alandaki rolü veya gelecekteki yapısı gibi, uluslararası veya Avrupa'yla ilgili meselelerin sadece bir alt kümesi olduğu ortaya çıkmaktadır. Benzer şekilde, üye devletler seviyesindeki elit tartışmaları, AB-Türkiye ilişkilerinden çok ilgili devletler veya AB'nin çıkarları çerçevesinde şekillenmişlerdir. Dahası, iki durumda

da elitler çoğunlukla ya Türkiye ya da AB'ye ayrı ayrı yoğunlaşmış, ancak aralarındaki ilişkiyle ilgilenmemişlerdir. Algı yanılgıları, önyargılar, bilgisizlik ve görmezden gelme bu tür hatalı tartışmaların yan ürünleri olmuştur. Bu sebeplerle, Tocci'nin yaklaşımı "elit tartışmaları" kavramının AB-Türkiye ilişkileri konusunda önemli bir parametre olduğunu ortaya koymaktadır.

Canan-Sokullu ve Kentmen, Türkiye'nin AB'ye katılımı konusundaki Avrupa kamuoyunun değişen tavırlarını incelemek ve değerlendirmek gibi zorlu bir görevi üstlenmişlerdir. İncelemeleri, Avrupalılara Eurobarometer anketleriyle ilk defa açıkça Türkiye'nin AK'ye girmesini isteyip istemediklerinin sorulduğu 1988 yılıyla başlamakta ve 2008 ile bitmektedir. 2000-2008 yılları arasındaki dönem özel olarak çok-terimli (*multinomial*) regresyon analizi kullanılarak incelenmiştir. Bu çalışmanın bazı bulguları, AB'deki makro-ekonomik göstergelerin Türkiye'nin katılımı için Avrupa kamuoyundan gelecek desteği artıracığı şeklindeki sağduyuya dayalı iddiaları desteklerken; bazıları da, iş imkanlarıyla ilgili şahsî kaygılar veya dinin Türkiye'nin AB'ye katılımı hakkındaki Avrupa kamuoyunu şekillendirici etkisi olduğu gibi, AB-Türkiye ilişkileri literatürünün bazı temel aksiyomlarına karşı çıkmaktadır. Canan-Sokullu ve Kentmen'in bu çalışması aynı zamanda AB-Türkiye ilişkileriyle ilgili daha fazla ampirik araştırma yapılmasına dair bir çağrı niteliğindedir; zira bu zamana kadar yapılan çalışmalar, bu ilişkilerin kendisi gibi retorik ve sansasyonlarla yanlış yönlendirilmişlerdir.

Rumford ve Turunç bize, "Batılılaşma-sonrası" kavramı üzerinden AB-Türkiye ilişkilerinin bir analizini sunmaktadır. AET'ye yaptığı başvuruyla birlikte Türkiye'nin yolculuğu elli yıl önce bir Batılılaşma projesi olarak başlamıştır ve böylece birçok insan Türkiye'nin AB'ye katılımı

mının bu projenin tamamlanacağı anlamına geldiğine kesin gözüyle bakmıştır. Ancak, Rumford ve Turunç'un öne sürdüğü gibi, bu yolculuğun “varış noktası” başka yerlere kaymıştır. Yeni ideolojik, kültürel ve jeopolitik etkenlerin ortaya çıkmasıyla, Avrupa elli yıl önce olduğundan daha farklı bir karışım halini almıştır; ve Batı'daki koordinatları da değişmiştir. Türkiye de politika alanında radikal değişimlerden geçmiştir: Türkiye'deki siyasî yaşamı tanımlayan geleneksel kavram ve kategoriler son dönemlerde anlamını kaybetmiştir. Bu nedenle, Türkiye AB'ye ulaşma hedefine varamamış olsa da, geçirdiği dönüşüm süreciyle birlikte AB ve Türkiye Batılılaşma-sonrası çağın büyük ve kaygan zemininde buluşmuşlardır. Rumford ve Turunç tarafından ortaya konan bu argümanlar, AB-Türkiye ilişkileri çalışmalarındaki pragmatik bir değişikliğin habercisi olabilir.

Diez'in katkısı ise AB-Türkiye ilişkilerinde mantığa bir davettir. Uluslararası etikteki bazı ana tartışmalara atıfta bulunarak, tarafların söylemlerinin değer yüklü imalardan arınması gerektiği sonucuna varmıştır. Genişleme süreçlerinin yerleşmiş rutinleri, kuralları ve prosedürleri AB-Türkiye arasındaki müzakerelerin tek yönlendiricisi olması gerektiği gibi tarafların hak ve yükümlülüklerinin de tek kaynağı olmalıdır. Bu müzakere sürecinde yeni kural ve prosedürler ortaya çıkarmak veya temeli olmayan beklentiler, hak ve yükümlülükler geliştirmek uluslararası etiğin temellerine aykırıdır. Diez, Türkiye'nin, genişlemenin işleyiş şeklinin karmaşık prosedürlerinden çıkarılabilecek kazanılmış bir hakkı olduğunu söylemenin mümkün olmadığını öne sürmektedir. Ancak, ona göre Türkiye'nin, üyelik beklentisiyle bu müzakereleri sürdürme hakkı vardır ve bu müzakerelerin tarafları iyi niyetle hareket etmelidirler. Kayıtsızlık, sabırsızlık veya suçlamalar AB-Türkiye ilişkilerini gölgelemekten başka

bir işe yaramadıkları gibi Türkiye'nin AB'ye katılmasını daha da geciktirmekte ve reddedilme tehlikesi oluşturmaktadır. Diez'in bu analizi yalnızca uluslararası etiğin AB-Türkiye ilişkilerine ilk uygulamalarından biri olmakla kalmayıp aynı zamanda uluslararası etiğin kendisinin temellerine de yönlendirilmiş zorlayıcı eleştirilerden biridir.

Bütün bu bölümleri bir araya getirdiğimizde, akademisyenler ve politika yapıcılar için önemli mesajlar içeren daha büyük bir resim elde etmekteyiz.

Akademisyenler için, bu kitapta ele alındıkları haliyle AB-Türkiye ilişkileri, önemli teorik ipuçları ve meydan okumalar içermektedir. Bu ilişkilerin bütünü, bu zamana kadar çoğu sadece yüzeysel olarak çalışılmış, muazzam ve girift bir yığın oluşturmaktadırlar. Bu bütün, bilimsel alet çantamızın içindeki en önemli aletlerden biri olan indirgemeciliğe karşı çıkmaktadır: birinci bölümünde bu ilişkilerdeki üçüncü tarafları formüllerimizin dışında bırakmanın zor olduğu değişkenler olduğunu görmekteyiz. Nas ise AB'nin en çok gözardı edilen koşullandırıcı etkisinin aslında en önemli parametre olduğunu öne sürmektedir. Rumford ve Turunç gibi Bilgin de dikkatimizi, dönüşümü, göreceliliği ve ihtimalleri kavramanın önemine çekmektedir: Bilgin, kimlik, çıkarlar ve güvensizliğin birbirini oluşturduğunu ve "güvensizlik kültürü" nün sürekli olarak yeniden üretildiğini iddia ederken; Batılılaşma kavramının değişen anlamına işaret eden Rumford ve Turunç, bugüne kadar uluslararası çalışmalarda önemli bir dayanak noktası olmuş değişmezlik (*constancy*) varsayımının sınırlarını sorgulamaktadır. Diez ise bize uluslararası ilişkiler çalışılırken çoğunlukla ihmal edilen kavram olan etiğin önemini hatırlatmaktadır. Tocci'nin açığa çıkardığı Avrupa elitlerinin Türkiye'ye karşı kolektif miyopluğu ve Diez'in ışık tuttuğu AB-Türkiye ilişkilerinin değer yüklü

yapısı rasyonel tercih teorisinin öncüllerine ters düşmektedir. Canan-Sokullu ve Kentmen'in katkıları, bu kadar farklı değişkenleri olan bu kadar uzun bir süreç için elde bu kadar az veri varken ampirik bir araştırma planlamanın zorluklarıyla nasıl başa çıkılacağına yönelik öneriler içermektedir.

Politika yapıcılar içinse, kitabın her bölümü birtakım değerli öneriler sunmaktadır. Türkler, tam üyelikle bu kadar meşgûl olmayı bırakıp, Nas'ın belirttiği gibi, kurdukları ilişkilerin diğer meyvelerin tadını çıkarmayı da denemelilerdir. Diez'in deşindiği üzere, Türkiye'nin katılım sürecine çok fazla duygu yüklemek zarar verici olacağından var olan prosedürlerin yolunu izlemek en güvenilir yoldur. Rumford ve Turunç tarafından öne sürülen argümanların ışığında, Türk politika yapıcılarının, ne Türkiye ne de AB'nin elli yıl öncesiyle aynı kimlikleri taşıdığına farkına varmaları gerekir. "Bir Batılılaşma projesi olarak Türkiye'nin katılımı" söylemi yeniden gözden geçirilmelidir. Yeniden gözden geçirilmesi gereken bir başka söylem de Türkiye'nin AB için potansiyel bir güvenlik sağlayıcısı olduğudur. Bilgin'in belirttiği üzere, AB'nin mevcut güvenlik kültürü bağlamında bazı çevreler Türkiye'yi, başka pek çok yolla beraber göçmen işçiler ve siyasî sığınmacılar yoluyla, Avrupa'ya güvenliksizlik ihraç eden bir ülke olarak görmektedirler. Türkiye'de yönetimdeki elitlerin AB'ye karşı tutumlarını düzeltmeleri gerekirken, AB'dekilerin de Türkiye'nin farklı bir güvenlik kültürü olduğunu ve bundan doğan ihtiyaçları bulunduğunu anlamaları gerekir. Türkiye'de yönetimdeki elitler ayrıca, AB-Türkiye ilişkilerinin teknik detaylarına dikkat etmenin yanında, Avrupalı mevkidaşlarını da etkilemek için zaman ve çaba harcamaları ve, Tocci'nin de ima ettiği gibi, Avrupalı elitlerin dikkatini Türkiye'nin kendisinden ayırıp biraz AB-Türkiye ilişkilerine çevirmeyi denemelidirler. Canan-Sokullu ve

Kentmen'in çalışmasına paralel olarak, Türk politikacıların, Türkiye'nin Avrupa halkından alacağı desteğin AB'nin kendi ekonomik performansına da bağlı olduğunu unutmamaları gerekir. Ampirik çalışmaların Avrupa vatandaşlarının iş piyasalarının ucuz Türk işgücüyle dolup taşacağından korktukları şeklindeki söylentileri desteklemediğini duyurmalıdır. Yaygın varsayımların aksine, din, demokrasi veya insan hakları Avrupa halkının Türkiye hakkındaki görüşünü belirleyen esas kavramlar değildirler. Birinci bölümde öne sürdüğüm gibi, AB-Türkiye ilişkilerindeki hamlelerini belirlerken, Türk politikacıların Türkiye'nin rakiplerini akıllarından çıkarmamaları gerekir. Öte yandan, Avrupalı politika yapıcılar da Türkiye ve rakipleri arasında ayrımcılık yapmamalıdır; Tocci ve Diez'in ilgili bölümlerinde belirtildiği gibi, politika yapıcılar, Türkiye'nin kültürel özellikleri gibi ikincil detaylar yerine Türkiye'nin ilişkilerde ve müzakerelerdeki performansını değerlendirmelidirler.

Bu kitapta sunulan veri ve argümanların çeşitliliği okuyucuların Sisifos hikayesinden kendi derslerini çıkarmaları ve kendi sonuçlarına varmalarına imkan vermektedir. Kahramanımız bu zorlu sınavı hak etmiş midir? Belki, evet... Çünkü, Sisifos'un yaramaz doğası ve hatalarına benzer şekilde, Türkiye'nin de AB'yle ilişkilerini kötü etkileyen doğasında var olan sorunlar ve sıradışı özellikleri olduğu gibi, AB-Türkiye ilişkileri tarihinde bazı hatalı hamlelerde de bulunmuştur. Ya da belki de, hayır... Çünkü Türkiye'nin sonu gelmeyen ve sonuçsuz çabaları basiret ve adalet yerine önyargı, çabuk varılan sonuçlar, genellemeler, bilgisizlik ve ayrımcılığa dayanarak dayatılmaktadır.

Kahramanımız acı çekmekte midir? Belki, evet ... *Sisifos Söyleni*'nde Camus şöyle der: "yüksekliklere doğru verdiği savaş bir insanın yüreğini doldurmak için yeterlidir. Sisifos'u

mutlu hayal etmek zorundayız”. Gerçi bu, Türkiye’nin durumunda doğru olmayabilir. Osmanlı İmparatorluğu’nun varisininin Avrupa’nın kapısında elli yıldır beklemesi utanç verici ve sürekli olarak bu kapıyı çalmak çok yorucu olmalıdır. Ya da belki de, hayır ... Belki Türkiye için, AB’ye girmek görüldüğü kadar önemli değildir. AB üyeliği için azalan halk desteği ve politikacılardan gelen kafa karıştırıcı politik sinyallere bakınca, adaylık statüsünün meyvelerini toplarken (yasalarını iyileştirir, ekonomisini liberalleştirir AB’nin fon ve programlarından yararlanırken) Türkiye’nin evliliğin boyunduruğu altına girmeden, aynı anda hem Doğu hem Batı’yla aynı anda flört etmekten mutlu olduğu düşünülebilir.

Kahramanımızın çilesi gerçekten sonsuz mudur? Belki, evet... Eğer bu hikayedeki “son” Türkiye’nin AB’ye katılması ise, ilk olarak Türkiye’nin bu süreçten çekilmesi, ikinci olarak AB’nin imtiyazlı ortaklık gibi alternatifler dayatması veya üçüncü olarak AB’nin dağılması bu hikayeyi sonsuz bırakacak olası senaryolar arasındadır. Ya da belki de, hayır... Çünkü, Türkiye de bu amaç doğrultusunda uzun bir yol katetmişken, AB kendi saygınlığı açısından Türkiye’yi sonsuza kadar bekletemez. Diğer bütün karmaşık argümanlardan bağımsız olarak, bu ilerleme üzerinden yapılacak basit bir ekstrapolasyon bizi Türkiye’nin er ya da geç AB üyeliğine geçeceğini varsaymaya yöneltmektedir.

SONNOTLAR

1. BÖLÜM: GİRİŞ

1. Türkiye'nin bu başvurusu ortaklık için olmasına rağmen, Türkiye'nin AET'ye tam üyeliği bekleniyordu. (bkz. Ankara Anlaşması'nın 28. Maddesi). Türkiye 1987'de, bu sefer doğrudan tam üyelik için başka bir başvuru yaptı.
2. 2014 yılından ilk olarak Konsey tarafından, Türkiye ve AB arasındaki müzakerelerin resmî olarak başladığı 3 Ekim 2005'te kabul edilen Müzakere Çerçeve Belgesi'nde bahsedilmiştir: "Türkiye'nin katılımının önemli ekonomik sonuçları olabileceğinden dolayı, müzakereler ancak 2014'ten itibaren Malî Çerçeve'nin oluşturulmasından sonra sonuçlanabilir." http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/st20002_05_tr_framedoc_en.pdf adresinden ulaşılabilir. (20 Aralık 2009'da erişildi).
3. Türkiye'nin durumuyla Arizona ve New Mexico'nunki arasında bir bağlantı kurma fikri Scherpereel'e aittir. Bkz. John Scherpereel, "The dynamics of EU enlargement in American Perspective", N. Jabko ve C. Parsons (ed.) (2004) *The State of the European Union: With US or Against US – European Trends in American Perspective*. Oxford: Oxford University Press, s. 358.
4. Birleşik Krallık, İrlanda ve Danimarka üç başvuruda bulundu. Bu başvurulardan ikisi Fransa tarafından veto edildi. Burada, ilk başvuru tarihleri dikkate alınmıştır. Başvurusu AET tarafından reddedilen Fas ve üyelikleri kendi kamuoyları tarafından reddedilen Norveç ve İsviçre tabloya dahil edilmemiştir. Türkiye ve Yunanistan, ilk önce üyelik ön-

görüsüyle ortaklık başvurusu yaptıklarından ve daha sonra bu sefer ikisi de üyelik için başvuruda buldukları için onların 'bekleme süresi' olarak iki seçenek vardır. Bu aynı zamanda AB'nin toplam bekleme süreleri için iki ortalama ortaya çıkarmıştır.

5. 17. Yüzyıl'da William Penn, *Diet* adını verdiği bir çeşit Avrupa parlamentosu hayal etmişti. Avrupa devletleri, *Diet*'te zenginliklerine göre belirlenecek belli sayıda koltuk sahibi olacaktı. Hükümetlerarası müzakerelerle çözülemeyen sorunlar *Diet*'e getirilecek ve dörtte üçlük bir çoğunlukla karara bağlanabilecekti. Penn'e göre, Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu da isterlerse *Diet*'te yer alabilecekti. Bkz. Gladwyn Jebb (1967) *The European Idea*, Londra: New English Library.
6. European Navigator, 'Walter Hallstein'in, AET ve Türkiye arasında ortaklık anlaşması imzalanması sebebiyle yaptığı konuşma (Ankara, 12 Eylül 1963)'. <http://www.ena.lu/?doc=17464&lang=03> adresinden ulaşılabilir, kendi çevirim (17 Aralık 2008'de erişildi).
7. AHP-AD (Avrupa Halk Partisi-Avrupalı Demokratlar), 2009'da orijinal ismine döndü (AHP).
8. Avrupa Parlamentosu, "Tartışmalar, Çarşamba, 27 Eylül 2006, Strasbourg". <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?publRef=//EP//TEXT+CRE+20060927+ITEM-006+DOC+XML+V0//EN> adresinden ulaşılabilir (10 Aralık 2008'de erişildi).
9. S. Özel (2007) "Turkey faces West", *The Wilson Quarterly*, 2007, Kış. <http://www.aicgs.org/documents/oezel0107.pdf> adresinden ulaşılabilir (18 Şubat 2009'da erişildi).
10. A. Al-Hail (2006) "Whose Accession to Whom: Turkey to EU? Or Vice Versa", *Today's Zaman*, 6 Aralık.
11. P. Kieffer "Germany's new chancellor discusses EU admission for Turkey", <http://www.ucg.org/commentary/euturkey.htm> (12 Mart 2009'da erişildi) adresinden ulaşılabilir.
12. V. Giscard d'Estaing (2004) "Turquie: Pour le retour à la raison", *Le Figaro*, 25 Kasım, kendi çevirim.

2. BÖLÜM: POLİTİKA BOYUTU

1. Örnek için bakınız, Z. Öniş, "An awkward partnership: Turkey's relations with the European Union in comparative-historical perspective," *Journal of European Integration History*, 2001, 7. cilt, no 1, ss. 105-120.
2. M. A. Birand, *Türkiye'nin Ortak Pazar Macerası*, İstanbul: Milliyet Ya-

yınları, 1990, s. 71.

3. Örnek için bakınız, G. Cıvaoğlu, "Boş havuz söylemi," *Milliyet*, 22 Eylül 2005. Bu söylenti hâlâ kulaktan kulağa dolaşıp değişmektedir: "... eğer yılanlarla dolu bir havuza atlarsa ..." Bkz. E. Yaşar, "Kömür Birliği'nden Avrupa devletine (2)," *Akşam*, 15 Aralık 1999.
4. İ. Ertuğrul, "Yazarımız Oğuz Gökmen, tarihi bir gerçeği açıklıyor: Avrupa macerasını...", *Türkiye*, 24 Ekim 2004.
5. Ş. Çalış, "Formative years: A key for understanding Turkey's membership policy towards the EU," *Perceptions: Journal of International Affairs*, 2004, IX. cilt, no. 3, s. 80. Türkiye'nin Batılılaşmasıyla ilgili bir tartışma için C. Rumford ve H. Turunç'un bu kitaptaki bölümlerine bakınız.
6. İ. Tekeli ve S. İlkin, *Türkiye ve Avrupa Topluluğu: Ulus Devleti Aşma Çabasındaki Avrupa'ya Türkiye'nin Yaklaşımı-I. cilt*, Ankara: Ümit Yayıncılık, 1993, s. 125.
7. Ö. Çınar, "Altılarla Müşareket Mevzuunda Tevellut Etmiş ve Edebilecek Meseleler Üzerine Yunan Hükûmetiyle Atina'da Yapılmış Olan Görüşmeler Hakkında Rapor" Tekeli ve İlkin'den alıntı, *a.g.e.*, ss. 140-142.
8. H. Saim, "Türkiye ile her mevzuda mutabakata varılmıştır," *Zafer*, 2 Temmuz 1959. Ayrıca Cahan'ın ziyareti için bkz. "Organization for European Economic Cooperation," *International Organization*, 12. cilt, No. 3 Yaz, 1958, 408-415 s. 414.
9. 1960'ta kurulan Avrupa Serbest Ticaret Birliği'yle (EFTA) karıştırılmamalıdır. Detaylar için, bkz. J. Ellison, *Threatening Europe: Britain and the Creation of the European Community, 1955-1958*, Basingstoke: Palgrave Macmillan, 2000, ss. 151-198.
10. Tekeli ve İlkin, *a.g.e.*, s. 125.
11. "Müşterek Pazar için NATO'ya başvurduk," *Akşam*, 20 Temmuz 1959. Ayrıca bkz. "Avrupa Pazarı-Henüz müracaat etmediğimiz Pazar hakkında yayımlanan asılsız haber," *Zafer*, 31 Temmuz 1959.
12. T. Saraçoğlu, *Türkiye-Avrupa Ekonomik Topluluğu Ortaklığı*, İstanbul: Akbank Yayınları, 1992, s. 4. Otuz yıl sonra 1990'da, Türkiye bu sefer İspanya'nın izlerini takip edecek ve bir kez daha EFTA'ya yaklaşacaktı. AET ve EFTA arasında bir birleşme o günlerde de muhtemel görüldüğünden dolayı, EFTA Türkiye için AET'ye girişte bir basamak olarak düşünülüyordu. Türkiye, 1991'de EFTA ülkeleriyle bir serbest ticaret anlaşması imzaladı. N. Akad, "AT'ye EFTA üzerinden yürümek," *Güneş*, 7 Şubat 1990. Anlaşma'nın metni için, bkz. EFTA "Agreement between the EFTA states and Turkey." <http://www.efta>.

DİZİN

#

11 Eylül Terör Saldırıları (2001)
139–140, 175

A

AB Anayasa Antlaşması 153, 203

AB Konseyi 17, 40–41, 83

AB–Türkiye ilişkileri

ekonomi boyutu 89–117

elitlerin görüşü boyutu 145–178

etik boyutu 255–280

güvenlik boyutu 119–142

kamuoyu boyutu 181–220

kimlik boyutu 221–252

politika boyutu 35–86

Adalet ve Kalkınma Partisi (AK
Parti) 150, 223, 232–235,
239, 242–243

Adriyatik Denizi 227

Afganistan 29, 174, 231

Afrika Birliği 65

Afrika, Karayip ve Pasifik Ülkeleri
(AKP) 62–66, 85

Akarcalı, Bülent 61

Akbil, Semih 67

Akdeniz Ekonomik Kalkınma Alanı
(MEDA) 69

Akdeniz için Birlik 31

Akdeniz Politikası 69

‘akrabalığa dayalı bir görev’ 73

Albaylar Cuntası. *Bkz* darbe, Yu-
nanistan

Alevilik 235, 241

Almanya 31, 42, 53, 72, 82, 126,
129, 137, 151, 157–158,
163–168, 171–173, 249,
262

Altılar 39, 41

ambargo 47

Amerika Birleşik Devletleri (ABD)
23, 39, 42, 47, 53, 56–57,

- 79, 126, 128, 137, 174, 223, 226, 228–229, 231, 250
- Amsterdam Antlaşması (1997) 80
- Amstutz, Marc 259
- Anadolu Kaplanları 234
- Anastasiou Kararı 79, 81
- anayasa 153, 257
- Ankara Anlaşması (1964) 17, 25, 27, 30, 43–44, 57, 89, 91–92, 133, 274–275, 279–280
- Sendromu 224
- Annan Planı 80–81, 278
- Arnavutluk 17, 29, 81
- Asya 27, 73, 140, 149, 151, 174, 227, 232, 237
- aşma 223
- Atatürk, Mustafa Kemal 235, 239, 243, 247–248
- Atina Anlaşması (1961) 41–43, 45, 50
- Averoff, Evangelos 38
- Avrasya 149, 227
- Avrupa-Akdeniz Serbest Ticaret Bölgesi 69
- Avrupa bütünleşmesi 36, 123–129, 133, 138–142, 175, 184, 188, 213, 223
- Avrupa Çevre Ajansı 69
- Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü (OECE) 38–39
- Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) 15, 23, 27, 35, 37–62, 66–69, 76–81, 85, 91–92, 230, 286
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) 266, 279
- Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi 269
- Avrupa Kalkınma Fonu (AKF) 63, 85
- Avrupa Komisyonu 77, 83, 104, 202
- Avrupa Komşuluk Politikası 227
- Avrupa Konseyi 44, 76, 79, 81, 266, 274
- Avrupa Konvansiyonu 31
- Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) 125–126
- Avrupalılaşıma 120, 129, 222
- Avrupa Parlamentosu 28, 50, 70, 74, 82, 153, 185, 196
- Avrupa seçmen kitlesi 153
- Avrupa Serbest Ticaret Birliği (EFTA) 39, 51, 56, 61, 199
- Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi 39, 199
- Avrupa Tek Senedi 126, 198
- Avrupa Toplulukları Adalet Divanı 79, 83, 279
- Avrupa Uzay Ajansı 69
- Avrupa Zirvesi 202
- Berlin (1999) 72
- Brüksel (2004) 75, 94, 203
- Dublin (1990) 79
- Essen (1994) 72
- Helsinki (1999) 74, 93, 199, 276
- Kopenhag (2002) 75, 80, 202
- Laeken (2001) 74, 85
- Lüksemburg (1997) 73, 80, 94, 274
- Nice (2000) 74
- Torino (1996) 79
- Avustralya 228
- Avusturya 24, 30–31, 36, 54, 60–62, 72, 85, 149, 157–158, 163–168, 171, 173, 182, 198–199

Azerbaycan 29

B

- Bakanlar Konseyi. *Bkz* AB Konseyi
 Balkanlar 84, 149
 Baltık Denizi / Ülkeleri 94, 227
 Bankacılık Kanunu 103
 bankacılık sektörü 101
 Barcelona Konferansı (1995) 69
 Batı 27–30, 37, 59, 84, 124–137,
 140–142, 153, 190, 192,
 196–198, 221–236, 249,
 251, 263, 274, 287, 291
 Batı Avrupa 124–127, 132, 141,
 190, 192, 196–198, 231,
 234
 Batı Hıristiyan gruplaşması 227
 Batılılaşma 32, 133, 221–236,
 251–252, 257, 286–289
 Batılılaşma sonrası 33
 Belçika 41
 Berlin Duvarı'nın yıkılışı 233
 beşerî sermaye 116, 184, 188
 Bharatiya Janata Partisi (BJP) (Hindistan) 250
 Birand, Mehmet Ali 37
 Birleşik Krallık. *Bkz* İngiltere
 Birleşmiş Milletler (BM) 66, 79–80,
 132, 160, 278–279
 Bizans-Slav Avrasya gruplaşması
 227
 borç krizi 97, 107
 Bosna-Hersek 81, 174
 Britanya 159, 229–230
 Bulgaristan 24, 29, 36, 60, 71, 73,
 75, 83–84, 149, 151, 172,
 199, 202, 204, 222
 Buzan, Barry 128

C-Ç

- Cabrera, Luis 266–267
 Cahan, John F. 38
 Cemal, Hasan 54
 'cep defteri ekonomisi' 189
 Cezayir 66–70
 cihadçılık 231
 Cotonou Anlaşması (2000)
 63–64, 85
 Cumhuriyetçi ideoloji / Cumhuriyet dönemi 132, 222, 225,
 235, 237, 239
 Cumhuriyet Halk Partisi (CHP)
 239
 Çek Cumhuriyeti / Çekoslovakya
 36, 71, 73, 198–199, 202
 Çin 73–74, 148

D

- Dahrendorf, Ralf 76
 Danimarka 24, 36, 113–114, 126,
 128, 163–168, 171, 182, 196
 darbe
 İspanya'da 58–59
 Kıbrıs'ta 77
 Portekiz'de 58
 Türkiye'de 41, 50, 52–53,
 58–59, 78, 120, 141, 146,
 249, 275–276
 Yunanistan'da 44, 47
 De Gaulle, Charles 53
 Delanty, Gerard 226–228
 demokrasi 47, 54, 58, 63–64, 77,
 121, 133, 161, 176–177, 192,
 198, 200, 208, 212–214,
 224, 237, 239, 243–246,
 249, 263, 266, 290

Denktaş, Rauf 76
 deontolojik tutum 259–260, 269
 Derrida, Jacques 264
 Deutsch, Karl 127
 devalüasyon 97–98, 101
 Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)
 64, 67
 dezenflasyon 99, 101
 dış borç portföyü 102
 dış politika 30, 37, 39, 42, 55,
 64–65, 125, 140, 146–151,
 160–164, 169, 173–176,
 231, 256, 269
 dini kimlikler 193
 Diyanet İşleri Başkanlığı 238–239
 Diyanet Vakfı 238
 doğrudan dış yatırım 160
 Doğu 27–30, 54, 71, 93, 126, 128,
 137, 140, 145, 149–150,
 153, 157, 174–177, 198, 202,
 221–234, 236, 291
 Doğu-Batı ikilikleri 232
 Doğu Bloku 71, 227
 Doğu'yla Batı arasında "köprü"
 olarak Türkiye 151, 177,
 221–222
 Dördüncü Mali Protokol 50
 döviz kuru sistemi 101
 'düşük yoğunluklu savaş' 130

E

Ecevit, Bülent 48–49, 73–74, 134
 ekonomik dönüşüm 89, 105–106,
 108, 111
 Ekonomik İşbirliği Teşkilatı (ECO)
 29
 Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği
 Örgütü (OECD) 56

ekonomik yeniden yapılandırma
 90
 el-Beşir, Ömer 140
 elitler 32, 117, 122, 132, 145, 150,
 153, 223–224, 232, 248,
 257, 285–289
 enflasyon 97–101, 104, 107, 187,
 196, 241
 Erbakan, Necmettin 48–49
 Erdoğan, Recep Tayyip 29, 65,
 75, 237
 Ergin, Sedat 54
 Erkmen, Hayrettin 50
 Ermenistan / Ermeniler 29, 150,
 168–169, 248
 Eski Yugoslavya Uluslararası Ceza
 Mahkemesi (EYUCM)
 82–83
 Estonya 24, 36, 71, 73, 172, 199,
 202
 Etiyopya 65
 Eurobarometer 182, 186, 205,
 215, 286
 Europol 69

F

faiz oranları 99, 101
 Fas 66–70, 85, 265, 274
 faydacı teoriler 190
 federalizm / federasyon 55, 166,
 265, 278
 Finlandiya 24, 36, 54, 60, 62,
 72, 85, 137, 171–174, 182,
 198–199
 Ford, Gerald 47
 Franco, Francisco 56
 Fransa 17, 19–20, 31, 41, 48, 53,
 55, 66–67, 74, 86, 126, 129,
 158, 164–168, 171–173,

176, 229–230, 237, 249,
256–257

G

Gallup anketleri 240
garantör statüsü 76
Gazze 29, 69
gelir dağılımı 107, 112–113
Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi
85
genişleme 18, 33, 36–37, 54,
58–60, 71–75, 81, 84,
93–95, 117, 128, 137, 145,
150–153, 174, 182–189,
193–207, 210–223, 228,
257, 261, 265, 271, 287
Giscard d'Estaing, Valéry 31
Gorbaçov, Mihail 137
Gotovina, Ante 83
göç / göçmenler 18, 46, 95,
114–117, 128–129, 138, 141,
154–158, 161, 164, 166,
169, 171, 173, 176–177, 183,
189–190, 193–194, 198,
201, 203–204, 210, 214,
256–257, 263, 285, 289
Gökmen, Oğuz 37, 50
gümrük birliği 25, 31, 41–45,
77–80, 90–93, 108, 111,
165, 224, 284
gümrük tarifesi / vergisi 39,
45–47, 57, 67, 92
Gündem 2000 72–73
Gürcistan 17, 29
güvenlik 32, 71, 119–142, 158–
161, 169, 174–177, 204, 212,
263, 285, 289

güvenlik kültürü 32, 121–124,
128–131, 135–141, 285,
289

güvenlikleştirme 257, 259
güvenlik toplumu 32, 124
güvensizlik 120–123, 128–138,
141, 285, 288

H

Halk Partisi (Danimarka) 163
Hallstein, Walter 27, 40, 274
Hamam 29
Hanefilik 238
Hazine 102
hazmetme kapasitesi 95–96, 151
HDB/HSB Bloku (Almanya) 31
Hıristiyan Demokratlar 28, 82, 86,
152, 163
'Hıristiyan kulübü' olarak AB 48,
237, 262, 264
Hıristiyanlık / Hıristiyanlar 27, 167,
169, 171, 263
Hırvatistan 17, 24, 81–86
Hindistan 148, 229, 250
Holbrooke, Richard 79
Hollanda 68, 86, 157–158, 256

I-i

Irak 19–20, 70, 130, 141, 156, 174,
223, 228, 231
ISPA (Katılım Öncesi Yapısal Poli-
tikalar Aracı) 72
içeride dönüşüm sanayileşme 91, 96
İkinci Dünya Savaşı 56, 131–132,
141
İmam Hatip okulları 238

imtiyazlar 41–43, 46, 48, 52–53,
 57, 68, 70
 imtiyazlı ortaklık 31, 70, 95, 256,
 291
 İngiliz Okulu 260
 İngiltere 24, 36, 157, 159, 162–
 168, 171–174, 182, 196, 249
 insan hakları 63–64, 120–123,
 126, 139–141, 164, 183,
 192, 200, 203–204, 208,
 211–214, 223–224, 237,
 246, 249, 260, 263, 266,
 268–269, 279, 290
 inşacılık 122–123, 259
 İran 29, 130, 150, 156, 174, 231
 İran İslam Devrimi (1979) 228, 231
 İrlanda 24, 36, 113–114, 182, 184,
 271
 İslamcılık 224, 239, 252
 İslamî Kalvinizm 234
 İslamî milliyetçilik 248
 İslam / Müslümanlar 27, 29, 70,
 130, 141, 154–155, 166,
 168, 171, 175–177, 183, 186,
 192–193, 204, 210–214,
 223, 225–227, 231–251,
 262–263
 ‘sessiz bir İslamî dönüşüm’ 233
 İspanya 24, 36, 48–49, 54–60,
 62, 83–86, 171, 176, 182,
 197–198, 249
 İsrail 29, 66–71, 86, 229
 İsveç 24, 36, 54, 60, 62, 85, 171,
 182, 198–199
 İsviçre 198–200
 işsizlik 98, 188, 200–201, 214, 241
 İtalya 41, 61, 72, 129, 157,
 162–168, 171
 İzlanda 81

K

kabul etme kapasitesi 59
 Kafkaslar 150, 174, 236
 kalkınma planları 91
 Kamu İhale Kanunu 102
 kamu iktisadi teşebbüsleri 96, 99
 Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol
 Kanunu 103
 kamuoyu 32, 41, 61, 73, 139,
 145–146, 153–154,
 161–162, 167, 181–184–
 187, 193–196, 198–206,
 210–218, 249, 256, 286
 Karadağ 17, 24, 81, 83
 Karadeniz 227, 236
 Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü 30
 Karamanlis, Konstantin 38, 40,
 49–51
 Karayip ülkeleri. *Bkz* Afrika, Karayip
 ve Pasifik Ülkeleri (AKP)
 katılım müzakereleri 16, 25–26,
 48–49, 74–83, 94, 111, 114,
 145, 148, 199
 Katılım Ortaklığı Belgesi 201
 Katma Protokol 44–45, 49, 57,
 92, 276
 Kayseri 233–234
 Kazakistan 29
 Kemalizm / Kemalistler 29,
 223–224, 232, 235–241,
 247–248, 251–252, 257
 ‘Kendi’ ve ‘Öteki’ 82, 264, 274
 kentleşme 245, 249
 Keskin, Yıldırım 55
 Keyman, Fuat 266
 Kıbrıs 17, 20, 24, 36, 47, 53, 71,
 76–81, 94, 145, 158–159,

- 199, 202, 252, 272,
275–279, 285
- Kıbrıs Cumhuriyeti 17, 71, 76–78,
80, 272, 276, 278
- Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
(KKTC) 78–79, 81
- Kırgızistan 29
- kimlik 122–123, 129, 131, 155,
163–166, 169–171, 173, 177,
186, 190–196, 205, 207,
210, 213–215, 221–222,
225, 227–228, 230,
236–237, 242, 244, 260,
262, 264, 273, 288–289
- kimlik temelli teoriler 186, 190
- KKTC. *Bkz* Kıbrıs
- Kohen, Sami 60–61
- kolektif miyopluk 288
- Komasyon Görüşü 78
- komüniteryanizm 260–263, 268,
273, 277
- komünizm 226–227, 252
- Konya 234
- Kopenhag Kriterleri 72, 75, 94–96,
154, 202, 224, 237, 245
- Kore Savaşı 133
- korumacılık 51, 91, 96, 106, 191
- Kosova 81
- kozmopolitanlık 227–228,
260–270, 274
- Kretschmer, Hansjoerg 83
- Kuveyt 141
- Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
(NATO) 29, 42, 47, 61, 119–
120, 124–126, 129–133,
136–137, 174, 274
- Küresel Akdeniz Politikası 68
- küresel ekonomi 47, 89, 147–148,
156, 161, 165, 169
- küreselleşme 135, 158, 160, 243,
249, 251
- küresel yönetim 228
- Kürtler 164, 243

L

- laiklik / sekülerizm 142, 155, 167,
223, 232–251
- Letonya 24, 36, 71, 73, 199, 202
- liberalleşme 90, 107, 149, 158,
241, 250
- Litvanya 24, 36, 71, 73, 75, 199,
202
- Lomé I-II Anlaşmaları (1975, 1989)
63–64, 85
- Lübnan 65, 174

M

- Maastricht Antlaşması. *Bkz* AB
Antlaşması
- Macaristan 24, 36, 71, 73, 149,
198–199, 202, 222, 230
- Machiavelli, Nicolò 259
- Mağrip ülkeleri. *Bkz* Fas, Tunus ve
Cezayir
- Makarios III 77
- Makedonya 17, 24, 81, 83, 174
- malî kriz 99, 102, 107
- malî politika 97, 101
- malî yeniden yapılandırma 90
- Malta 24, 36, 71, 73, 94, 199, 202
- Mansholt, Sicco 42
- Marchand, Philippe 129
- Mardin, Şerif 236
- Marshall Planı 56
- McSweeney, Bill 123–124,
126–127

medeniyet 37, 133, 166, 175, 177, 227–228, 232, 249
 medeniyetlerarası diyalog 28
 Menderes, Adnan 38
 Merkel, Angela 18, 31, 70
 Merkez Bankası 101
 Meşal, Halid 29
 Mısır 229
 Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) 239
 modernite 226–228, 251, 263
 Moldova 17, 29
 Müslüman girişimciler 233
 Müzakere Çerçeve Belgesi 82, 84

N

Nassauer, Hartmut 28
 neo-liberal politikalar 107–108
 Noël, Émile 49
 normatif güç 128
 normlar 19–20, 186, 259–260, 276–278
 Norveç 60, 182, 184, 198–200

O-Ö

Orta Asya 73, 149, 174
 Orta Doğu 149–150, 174, 229, 232–233, 236
 ortaklık 17, 26, 28, 30, 37, 40, 42, 44, 51, 57, 59, 62–63, 67–69, 76–77, 80, 84, 91–92, 106, 274, 276
 ortaklık anlaşması 26, 35, 41–43, 67, 69, 76, 81, 145, 266, 275–276
 Ortaklık Komitesi 68

Ortaklık Konseyi 28, 44, 57, 62, 67–68, 77, 80, 92, 276
 ortak pazar 31, 46, 91, 196–197
 Ortak Tarım Politikası 42, 112, 147, 157
 ortak üyelik 15, 23, 86, 116
 Orta ve Doğu Akdeniz Ülkeleri (ODAÜ) 71–75, 94, 182, 198–199, 203, 227, 261, 273–274
 Osmanlı İmparatorluğu 29, 131–132, 227, 236, 247, 262, 291
Ostpolitik 126

Öymen, Onur 64
 Özbekistan 29
 özelleştirme 90, 102, 107
 Özgürlük Partisi (Avusturya) 163

P

Pakistan 29
 Papandreu, Andreas 50–52
 para politikası 101
 Parker, Owen 267–268
 PASOK (Yunanistan) 50
 Penn, William 27
 Pasmazoglou, Ioannis 43
 Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) 230
 PHARE (Orta ve Doğu Avrupa Ülkeleri'ne Topluluk Yardım Programı) 72
 PKK (Kürdistan İşçi Partisi) 130, 136
 Poettering, Hans-Gert 70

Polonya 24, 36, 71, 73, 113–114,
129, 157, 162–168, 171–175,
198–202, 222, 249
Portekiz 24, 36, 48–49, 54–60,
84–85, 182, 197–198
Posselt, Bernd 82
Prodi, Romano 65
Protestanlık / Protestanlar 167,
234

R

Rabot, Louis 42
reel ücretler 113
Rey, Jean 40
Roma Antlaşması (1957) 39, 43,
62, 66–67, 116, 229
Romanya 24, 29, 36, 71–75,
83–84, 149, 151, 199, 202,
204
Rumelili, Bahar 266
Rusya 29, 149–150

S-Ş

sanayileşme 91, 96–97, 107
SAPARD (Tarımsal ve Kırsal Kalkın-
ma İçin Özel Eylem Progra-
mı) 72
Saraçoğlu, Şükrü 39, 42
Saraçoğlu, Tevfik
Sarkozy, Nicolas 19, 31, 70, 237
Schmidt, Helmut 47
Schüssel, Wolfgang 30–31
sembolik tehdit 194
sermaye hesabı hareketleri 99
Sevr Sendromu 135, 247
Sezer, Ahmet Necdet 75
Sırbistan 17, 30, 81, 83

siyasî coğrafya 136
Slovakya 24, 36, 73, 199, 202
Slovenya 24, 36, 71, 73, 171, 174,
199, 202
Soames, Sir Christopher 39
Soğuk Savaş / Soğuk Savaş sonrası
dönem 42, 119–138, 175,
198, 222, 225–226, 233,
261, 273–274
sosyal güvenlik 114
Sovyetler Birliği 119, 126, 130,
230–233
sömürgecilik sonrası 228, 231
söylemler 122, 133, 163, 172, 245,
259, 268, 287
standby anlaşmaları 99, 102
Sudan 140
Suriye 19–20, 130, 150, 156, 174
Süveyş Krizi 228–229, 231
şeriat 239–240

T

Tacikistan 29
Tanrı Piyasası 247, 250
tarım 39, 41–45, 49, 55–58, 68,
72, 74, 77, 91–93, 111–114,
147, 149, 157, 166, 173, 223
Tek Pazar 72, 229–230
tekstil sektörü 45, 68, 91–92
terör 54–55, 70, 159, 174–177
Tindemans, Leo 49
Toker, Metin 60
toplumsal bütünleşme 158
Tunus 66–70, 85
turizm 55, 172
turunçgiller 67
Türk diasporası 141, 171

Türk İslamı 233, 246, 250
 Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi 65
 Türk lirası 97, 101
 Türkmenistan 29
 Türk şüpheciliği 202, 210, 214
 tütün 42, 45, 68

U

Ukrayna 17, 30
 ulusal güvenlik 134, 158–159, 172
 Ulusal Program 183, 201
 uluslararası etik 257–259, 261,
 287
 uluslararası hukuk 261, 272, 278
 Uluslararası Para Fonu (IMF)
 99–106, 120

V-W

van Scherpenberg, Hilger 40
 Varşova Paktı 119, 126, 224
 veto 17, 49–50, 63, 76, 78–79
 vize 18–19, 83–84, 187

 Wæver, Ole 125, 127
 Wehler, Hans-Ulrich 262–264

Weisskirchen, Gert 70
 Westphalia 125

Y-Z

yabancı düşmanlığı 176
 Yaoundé I ve II Anlaşmaları (1963,
 1969) 63–64, 85
 yapısalcılık 267
 Yapısallaştırılmış Diyalog 72
 yapısal reformlar 99, 102, 104
 yatırımlar 98, 111, 116, 172
 yayılma etkisi 114
 Yediler 39
 Yugoslavya 82, 129, 229
 yumuşak güç 128
 yumuşama 137
 Yunanistan 23–26, 29, 35–54,
 60, 72, 74–81, 84–86, 130,
 158–159, 163–164, 167,
 172–173, 182, 196, 252
 yükümlülükler 33, 43–44, 49,
 255–262, 266, 269, 276,
 279–280, 287

 zeytinyağı 67, 69
 Zorlu, Fatin Rüştü 37

Hasan Kösebalaban

Çeviren: Prof. Dr. Hüsamettin İnaç

“

”

“Mevcut hiçbir kitaba benzemeyen bir şekilde Kösebalaban'ın Türk Dış Politikası eseri Türkiye gibi yükselen bir gücün global tavrına şekil veren ideoloji, tarih ve kimlik arasındaki etkileşimi mahir biçimde açıklıyor. Türkiye'nin yükselen Kemalizm-sonrası dış politikasının karmaşık yolunda bir rehber olması açısından çok güvenilir bir kaynak.”

Peter Mandaville, George Mason Üniversitesi

“Kösebalaban, ideoloji ve kimliği de tartışmaya sokarak Türk dış politikasının geçmişi ve bugünü anlamamızı sağlayan canlı bir perspektif sunuyor ve Türk dış politikasını jeo-politikanın ve reel-politikanın hakimiyetinden kurtarıyor. “İçerisi” ile “dışarı” arasındaki açığı kapatan bu kitap, küreselleşme bağlamında Türkiye'nin dış ilişkilerinin kapsamlı bir resmini görmemizi sağlıyor.”

İhsan Dağı, Orta Doğu Teknik Üniversitesi

Türkiye'nin dış politikasına yön veren sebepler, çoğunlukla başlıca dört ideolojik grup arasındaki ideolojik kavgada bulunabilir: Seküler milliyetçilik, İslami milliyetçilik, seküler liberalizm ve İslami liberalizm. Kitap, bu ideolojik savaşın Osmanlı'daki köklerini keşfederken Cumhuriyet tarihinin farklı dönemlerinde rakip kimlik gruplarının dış politikayı şekillendirmek için nasıl mücadele ettiklerini anlatarak ilerliyor. Siyasî partilerin yükselişlerini ve düşüşlerini; bu ideolojik pozisyonları temsil eden hareketleriyle onların dış politikayı kendi değerleri ve ilgi alanlarıyla aynı doğrultuda olacak şekilde değiştirme ve kullanma mücadelelerinin izini sürüyor. Adalet ve Kalkınma Partisi dönemindeki dış politikanın durumunun tartışılmasına ise özellikle odaklanılıyor.

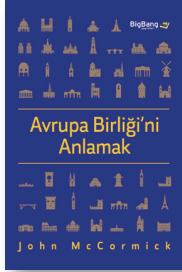
ISBN: 978-605-4665-08-2	13x19 cm	Fiyat: ₺26
1. baskı, Nisan 2014	431 sayfa	

John McCormick

Çeviren: Yusuf Şahin ve H. Hüseyin Şahin

“

”

Yüzlercesinin arasında oldukça yararlı bir ders kitabı... Avrupa entegrasyonu denen fenomen hakkındaki bu kitap Avrupa Birliği'nin ekonomik, siyasi ve kanuni sistemlerinin karmaşıklığını kısa ve öz bir şekilde ele almayı başarmasıyla dikkat çekiyor.

Giedrius Surplys, *Journal of European Affairs*

28 üye ülkesi ve neredeyse yarım milyara yaklaşan nüfusuyla Avrupa Birliği dünya sahnesinde oldukça büyük bir aktör. Avrupalıların yaşam tarzlarıyla beraber dünyanın geri kalan kısmının Avrupa'yla kurduğu ilişkileri de değiştirdi. Yine de şu sorular büyük ölçüde yanlış anlaşılabilir veya birçoğu için gizemini korumaktadır:

- Avrupa Birliği ne işe yaramaktadır ve Avrupalıların hayatında nasıl etkileri olmuştur?
- “Avrupa” denilince akla gelen şeyde nasıl bir değişikliğe sebep olmuştur?
- Avrupa'nın dünyadaki rolünü ne ölçüde değiştirmiştir?

Avrupa Birliği'ni tanımak için kısa ve anlaşılabilir bir kaynak arayan herkes için yazılan, John McCormick'in çok-satan bu ders kitabı Avrupa Birliği'nin ne işe yaradığı konusunda kısa ama derin bir inceleme sunuyor. Avrupa Birliği'nin tarihi ve kurumlarını; Avrupa entegrasyonunun altında yatan esasları; Avrupa Birliği'nin üye ülkeleri ve vatandaşları üzerindeki etkisini ve Avrupa Birliği siyasasının evrimini ve etkilerini inceliyor. Tamamen gözden geçirilen yeni beşinci edisyonunda Avrupa'nın hikâyesini Lizbon Antlaşması'nın değerlendirilmesine, global ekonomik krizin yansımalarına ve 2010-11'in avro bölgesi krizine kadar güncelliyor.

ISBN: 978-605-4665-12-9	13,5x19,5 cm	Fiyat: ₺24
1. baskı, Mart 2014	382 sayfa	

Kıtaplan örnek bölümler
okumak için
<http://goo.gl/POKLEh>

BB101
YAYINLARI

www.bibangyayinlari.com